

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศของเจ้าอาวาสในจังหวัดหนองคาย เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักปฏิรูปเทศมาใช้ในการศึกษาการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ การบริหารวัดให้อาวาสเป็นที่สบาย การบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบาย การบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย และการบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นสำคัญและรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัด
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด
3. เจ้าอาวาสและอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส
4. การบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับวัด

1. ประวัติการสร้างวัดในประเทศไทย

วัดที่สร้างขึ้นในประเทศไทยในขั้นแรกสมัยทวารวดีนั้น มีเพียงสถูปเจดีย์ มีพระปรารักษ์ และมณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ ดังปรากฏที่ พิมาย ลพบุรี และไชยา เป็นต้น ต่อมาในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีมีการสร้างโบสถ์ใหญ่ขึ้น และถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในวัด ซึ่งในยุคนี้เกิดมคตินิยมฝ่ายคฤหัสถ์ว่าที่บรรจุนิเวศน์ของวงศ์สกุลนั้นควรสร้างเป็นเจดีย์อุทิศต่อพระศาสนา เมื่อผู้เป็นต้นตระกูลมรณภาพจึงมักสร้างเป็นพระสถูปเจดีย์บรรจุพระธาตุหรือพระพุทธรูปไว้เบื้องบนใต้นั้นบรรจุนิเวศน์ ข้างหน้าสร้างวิหารไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญ เป็นวัดประเภทอนุสาวรีย์เกิดขึ้นมาและวัดประเภทนี้ไม่มีพระอุโบสถและกุฏิสงฆ์สำหรับเป็นที่อยู่ดังเช่น วัดในเมืองสุวรรณภูมิ และสุโขทัย เป็นต้น พระประยูร ปยุตโต

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การสร้างวัดต่างไปจากสมัยสุโขทัยเพราะมีการสร้างอุโบสถอันเนื่องมาจากในสมัยนั้น ถือว่าผู้ชายทุกคนควรบวชแม่พระมหากษัตริย์เจ้าพระบรมไตรโลกนาถก็ทรงผนวชที่วัดจุฬามณี ถึง 7 เดือน ใน พ.ศ.1998 จนเป็นประเพณีว่าผู้ที่จะเป็นขุนนางมียศศักดิ์ต้องเป็นผู้ได้บวชเรียนมาแล้ว ประกอบกับในสมัยนั้นวัดกลายเป็นสถานศึกษาที่สำคัญด้วยเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้พระสงฆ์เพิ่มขึ้นมากมาย ความจำเป็นในการสร้างกุฏิเป็นที่พักสงฆ์และการสร้างอุโบสถสำหรับทำสังฆกรรม จึงมีเพิ่มมากขึ้นด้วย ในสมัยธนบุรีเป็นระยะที่เริ่มก่อสร้างตัวใหม่ หลังจากการทำลายของพม่า พระเจ้าธนบุรีทรงสร้างวัดใหม่เพียงวัดเดียว คือ วัดบางยี่เรือ (วัดราชคฤห์) จึงทำให้สังฆการณ์เปลี่ยนแปลงได้ยาก ส่วนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ยังมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา คือวัดอุเจตีย์อย่างหนึ่งและวัดอนุสาวรีย์อย่างหนึ่งนอกจากนี้การสร้างก็เปลี่ยนแปลงไป โดยปกติย่อมมีพระสงฆ์อยู่ทุกวัดเว้นแต่ในพระบรมหาราชวัง วัดที่ราษฎรร่วมกันสร้างก็มีกอราณาพระภิกษุมาเป็นผู้อำนวยการสร้าง จึงมักสร้างกุฏิที่พักสงฆ์ขึ้นก่อนแล้วจึงสร้างสิ่งอื่น ๆ ต่อมา ส่วนพระสถูปเจดีย์และวิหาร ซึ่งตามแบบโบราณถือว่าเป็นหลักของการสร้างวัดนั้น ครั้นหลังมาถือว่าไม่จำเป็นจะต้องสร้าง น่าจะเป็นเพราะคิดเห็นว่าพระสถูปเจดีย์สร้างไว้แต่โบราณก็มีอยู่มากมายหลายแห่งก็แทบเหลือกำลังที่จะรักษาอยู่แล้ว ส่วนวิหารแบบเดิมเป็นที่สำหรับประชุมทำบุญก็มาใช้ศาลาเบริญแทน จึงไม่จำเป็นต้องสร้างวิหารอีก แต่กิจที่จะสร้างพระสถูปเจดีย์สำหรับบรรจุอัฐิบุคคลที่ตายยังมีอยู่ จึงมักสร้างแต่พระเจดีย์ถึงกระนั้นก็สร้างน้อยลงด้วยมักรักษาอัฐิไว้ที่บ้านเรือน (กรมการศาสนา. 2525 : 48)

2. ความหมายของวัด

ความหมายของวัดตามความเข้าใจและความเชื่อของพุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปมีความเชื่อว่า วัดหมายถึง สถานที่อันเป็นที่อยู่ของพระภิกษุสามเณร ตลอดทั้งเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในสังคมพุทธศาสนาของไทย ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนา นอกจากนี้จะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณรแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจ ศูนย์กลางของชุมชน วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนา ซึ่งนอกจากจะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์แล้ว ยังเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและศูนย์กลางของชุมชน วัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาความหมายของวัด อาจจะช่วยทำความเข้าใจสาระสำคัญและทำให้มองเห็นชัดยิ่งขึ้น จากการสำรวจการให้ความหมายของ “วัด” ของนักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของวัดไว้ ดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา (2549 : 223) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัด ไว้ว่า หมายถึง สถานที่ทางศาสนามีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยปฏิบัติพระธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 1059) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัด ไว้ว่า หมายถึง สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช

พระมหาทะนงชัย นูรณพิสุทธิ์ (2550 : 18) ได้กล่าวความหมายของวัด ไว้ว่า หมายถึง ที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อเข้าถึงทิฏฐธรรมสุขวิหารธรรม จึงเรียกว่า “วิหาร” เป็นสถานที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็นทั้งกายและใจเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรมให้ก้าวหน้าจึงเรียกว่า “อาราม” ส่วนคนไทยเรียกสถานที่ของนักบวช หรือผู้บำเพ็ญพรหมจรรย์เช่นนั้นว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นวัดภูมิธรรมของปัญญาของศาสนิกชน ผู้มาวัด ว่าสามารถประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน โดยนัยนี้วัดจึงหมายถึง สถานที่สำหรับพักให้เย็น หรือทำให้ห่างไกลออกไป กล่าวคือ พัดให้ความร่าร้อนที่เกิดจากกิเลส คือ ราคะ คิ โทสะ คิ และโมหะ คิ อันได้แก่ ไฟ คือ ราคะ ไฟ คือ โมหะ ไฟ คือ โลภะ ให้หมดไป หรือห่างไกลออกไปจากจิตใจก่อให้เกิดความร่มรื่นทั้งกาย วาจา และใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เรียกว่า “สมณะ” เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะและปัญหาที่เป็นภัยต่อสังคมที่เรียกว่า “ภิกษุ” เป็นผู้ละเว้นห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบที่เรียกว่า “บรรพชิต” ดังนั้น วัด จึงเป็นคำที่มีความหมายและความสำคัญที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งอยู่ในวิถีชีวิต และจิตวิญญาณของชนชาติไทย ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีชุมชน หมู่บ้านเกิดขึ้น ชาวไทยมักจะสร้างวัดขึ้นด้วยเสมอ โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นสถาบันอุดมการณ์อันชอบธรรม และทรงพลังของชุมชนในอันที่จะเชื่อมโยงผู้คนให้มีความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความเมตตาต่อกัน รวมทั้งประสานศรัทธา หรือความเชื่อตลอดอุดมคติในโลกนี้ และโลกหน้า ของผู้คนในสังคม ชุมชน ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ได้อย่างเป็นเอกภาพ อันเป็นการควบคุมและจัดระเบียบสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกประการหนึ่ง

พลสัมพันธ์ โพธิ์ศรีทอง (2548 : 197) กล่าวว่า วัด หมายถึง ศาสนสถานประกอบกิจกรรมของชาวพุทธ เป็นที่อยู่ของบรรพชิต (พระสงฆ์และสามเณร) และฆราวาสที่เกี่ยวข้องเป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม ตลอดจนการเผยแผ่ศาสนาธรรมของชาวพุทธ

สุนทร สุภูตะโยธิน (2550 : 42) กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่พำนักสงฆ์ เป็นที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศล เป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ด้อยโอกาส

ทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรีกษาหารือและบริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน

ชมรมสนทนาภาษาธรรม (2551) ได้กล่าวถึง วัดมีความหมายว่า สถานที่ทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อาศัยที่ มาของคำว่า “วัด” บางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนา ธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ภาวนา หรือสถานที่ ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำ นั้นเองในสมัยพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธ ศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีศรัทธาถวายพระพุทธรูป เช่น “เชตวันาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เชตวัน อนาถบิณฑิกสุต อาราม” ซึ่งปรากฏอยู่ในหลายพระสูตร ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชต” หรือ “เวฬุวันาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น “อาราม” หรือ “อาราม” ในคานของไทยแปลว่าสวน นอกจากนี้ ในเวลาต่อมามีคำที่ใช้เรียกอีกอย่าง ว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”

จากความหมายดังกล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ดังนี้ว่า วัดหมายถึงสถานที่ทาง พระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ในการศึกษาพระปริยัติธรรม ปฏิบัติตาม พระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศล ของพุทธบริษัททั้งหลาย เป็นสถานที่พักผ่อนทางด้านจิตใจ และเป็นสถานที่ในการให้การศึกษ าอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

3. ประเภทของวัด

เมื่อทำความเข้าใจกับความหมายของวัดแล้ว ก็ต้องมีรู้จักกับประเภทของวัด เพราะวัดเป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรในการปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญ กุศลของพุทธบริษัททั้งหลาย และเป็นสถานที่ในการให้การศึกษอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็น สมาชิกที่ดีของสังคม ประเภทของวัดนั้นขึ้นอยู่กับการแบ่ง ผู้วิจัยขอนำเสนอ 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

3.1 แบ่งประเภทวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (2552 : 8) ได้กล่าวว่า พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 ได้แบ่ง วัดออกเป็น 2 อย่าง คือ

3.1.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ “อาราม” ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นประโยชน์ แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัย สำหรับพระสงฆ์ นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

3.1.2 สำนักสงฆ์ ได้แก่วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้ว แต่ยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และวัดที่สร้างขึ้นก่อน ร.ศ. 121 ซึ่งยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย

3.2 แบ่งประเภทวัดตามกรมการศาสนา

กรมการศาสนา (2550 : 226) ได้แบ่งประเภทของวัดตามสถานภาพออกเป็น 3 ประเภท คือ

3.2.1 พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ดำรงศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารผู้ใหญ่ทรงสร้างหรือสร้างขึ้นหรือทรงปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นแล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วยใน พ. ศ. 2447 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้ทรงวางระเบียบให้วัดหลวงทั้งปวงมีเกียรติใช้คำว่า “พระ” นำหน้าวัดและปูลงนามสถานต่าง ๆ จึงเห็นว่าพระอาราม พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ พระปราสาท และพระมณฑป เป็นต้น อีกทั้งทรงแบ่งชั้นพระอารามหลวงตามลำดับความสำคัญออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

1) พระอารามหลวงชั้นเอก ได้แก่ พระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชินีหรือสมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ ทั้งเป็นพระอารามใหญ่โต และมีสิ่งก่อสร้างใหญ่โต วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุบรมอัฐิ หรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง เช่น มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชกณะชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไป ส่วนต่างจังหวัดผ่อนปรนลงมาเป็นวัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญหรือวัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระราชกณะชั้นสามัญขึ้นไป พระอารามหลวง ชั้นเอก ยังแบ่งซอยต่อไปอีก 3 ระดับจากสูงไปต่ำ คือ (1) ราชวรมหาวิหาร (2) ราชวรวิหาร (3) วรมหาวิหาร

2) พระอารามหลวงชั้นโท ได้แก่พระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชินีหรือสมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ แต่ไม่เป็น พระอารามใหญ่โตและไม่มีสิ่งก่อสร้างใหญ่โต มีเจดีย์สถานสำคัญหรือที่มีเกียรติเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญขึ้นไป ส่วนต่างจังหวัดผ่อนปรนลงมาเป็นวัดที่มีเกียรติเจ้าอาวาสเป็น พระครูชั้นสูงขึ้นไป ก็พระอารามหลวงชั้นโท ยังแบ่งย่อยต่อไปอีก 4 ระดับ จากสูงไปต่ำ คือ (1) ราชวรมหาวิหาร (2) ราชวรวิหาร (3) วรมหาวิหาร (4) วรวิหาร

3) พระอารามหลวงชั้นตรี ได้แก่พระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชินีหรือสมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ พระราชทาน เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ดำรงศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ทรงสร้างหรือสร้างขึ้นหรือทรงปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็น พระอารามหลวงมีเกียรติ วัดประจำหัวเมือง หรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป ส่วนต่างจังหวัดผ่อนปรนลงมาเป็นวัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมือง หรือวัดสามัญ เจ้าอาวาส เป็นพระครูชั้นต่ำขึ้นไป พระอารามหลวงชั้นตรี ยังแบ่งย่อยต่อไปอีก 3 ระดับจากสูงไปต่ำคือ (1) ราชวรวิหาร (2) วรวิหาร (3) สามัญไม่มีสร้อยต่อคำท้ายคงใช้เฉพาะชื่อวัดเท่านั้น

1. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทำนุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับวัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ทั้งชนิดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ที่มีได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

2. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้าง วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระสงฆ์ พ. ศ. 2514

3.3 แบ่งประเภทตามจุดมุ่งเน้นของวัด

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2549 : 78) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จารึกไว้ในพระพุทธศาสนา จารึกในการศึกษา” ว่า วัดสามารถจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ

3.3.1 วัดที่มุ่งพัฒนาถาวรวัตถุให้มีความโอ่อ่า มีเสนาสนะใหญ่โต วัดประเภทนี้ใช้ทุนรอนมาก มีผู้อุปถัมภ์เป็นพิเศษหรือเจ้าอาวาสมีคุณลักษณะพิเศษหารายได้เข้าวัดได้มาก เงินที่ได้มีส่วนใหญ่จากคนทั่วไปไม่ใช่คนในท้องถิ่น

3.3.2. วัดที่มุ่งเน้นปริยัติ มุ่งให้ประชาชน พระเถระ ได้ศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ วัดประเภทนี้ ใช้ทุนรอนไม่มากนัก แต่มีกิจกรรมเพื่อการศึกษาในวัดสม่ำเสมอ

3.3.3. วัดที่มุ่งการปฏิบัติ เช่น วิปัสสนาธุระ เน้นการสร้าง ความสงบในจิตใจวัดประเภทนี้ มักทำให้วัดคล้ายธรรมชาติ มักลงทุนในสิ่งก่อสร้างน้อย

3.4 แบ่งตามนิกายของพระสงฆ์

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (2552 : 70) กล่าวไว้ว่า ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 พ. ศ. 2541 ข้อ 4 กำหนดให้การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ดังนั้น จึงแบ่งประเภทวัดตามสังกัดนิกายได้ 2 ประเภท

3.4.1. วัดมหานิกาย เป็นวัดที่สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ขึ้นสังกัดการปกครองกับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่ของมหานิกาย

3.4.2. วัดธรรมยุต เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ขึ้นสังกัดการปกครองกับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่ของคณะธรรมยุต

3.5 แบ่งตามจำนวนบุคลลากรในวัด

พระมหาสิทธิการ (2553 : 130) ได้ให้ทัศนะว่า วัดที่มีขนาดใหญ่ มีพระภิกษุสามเณรเกิน 20 รูปขึ้นไป ส่วนจำนวนของพระภิกษุเกี่ยวข้องกับการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ตามพระวินัย ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า สงฆ์จตุรกร (4 รูป) สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้นปวารณาให้ผ้ากฐินอุปสมบท และอัพภานสงฆ์ปัญจวรรค (5 รูป) สามารถทำสังฆกรรมได้ คือปวารณา ให้ผ้ากฐินอุปสมบทใน ปัจจันตชนบท สงฆ์ทศวรรค (10 รูป) สามารถทำสังฆกรรมได้คืออุปสมบทในมัธยมประเทศ และสังฆกรรมอื่น ๆ ยกเว้นอัพภานสงฆ์วิสดิวรรค (20 รูป) สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง จากหลักเกณฑ์นี้สามารถแบ่งขนาดของวัดโดยใช้บุคลลากรภายในวัดโดยอนุโลม และให้มีความสัมพันธ์กับการกิจของวัดทั้ง 6 ด้านได้ ดังนี้

3.5.1 วัดขนาดเล็ก ได้แก่วัดที่มีบุคลลากรในวัดน้อยกว่า 10 รูป / คน

3.5.2 วัดขนาดกลาง ได้แก่วัดที่มีบุคลลากรในวัด 10 - 19 รูป / คน

3.5.3 วัดขนาดใหญ่ ได้แก่วัดที่มีบุคลลากรในวัด 20 รูป / คน ขึ้นไป

จากประเภทของวัดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ว่า วัดตามพระราชบัญญัติ ทัศนะสงฆ์ มีอยู่ 2 อย่าง คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและวัดที่เป็นสำนักสงฆ์ แต่สามารถแบ่งวัดตามสภาพของวัดได้ 3 ประเภท คือ

1. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ดำรงศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ทรงสร้าง หรือสร้างขึ้นหรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็น พระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้าง หรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

2. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้อนุญาตให้ สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุง วัดสืบต่อกันมาตามลำดับ วัดราษฎร์หมายถึงวัดทั้งหมดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและ สำนักสงฆ์ ซึ่งมีได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

3. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้น ทะเบียนเป็นวัดร้างได้ วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็น วัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็น วัดมีพระสงฆ์ พ. ศ. 2514 ส่วนวัดร้าง แม้มีสภาพเป็นวัด แต่ไม่มีการดำเนินการตามภารกิจ ของวัด แบ่งตามจุดมุ่งเน้นของวัดจัดได้เป็น 3 ประเภท คือ เน้นการก่อสร้าง เน้นการศึกษา และเน้นการปฏิบัติ ถ้าแบ่งตามสังกัดนิคายแบ่งได้ 2 ประเภท คือ วัดสังกัดมหานิกายและวัด สังกัดธรรมยุต ซึ่งวัดสังกัดมหานิกายกับวัดธรรมยุตนั้น มีสภาพเหมือนกัน โดยกฎหมายและ บริหารวัดในรูปแบบเดียวกัน แต่วัดธรรมยุตมีจำนวนน้อยกว่าและเขตการปกครองไม่ตรงตาม เขตการปกครองของทางอาณาจักร ถ้าแบ่งตามบุคลากรในวัดอาจแบ่งได้หลายขนาดตามความ เหมาะสม

4. บทบาทของวัด

จากการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยมากกว่าร้อยละ 95 เคารพนับถือ และเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไทย กล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยกับพุทธศาสนา ผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น พุทธศาสนาจึงเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย (กรมการศาสนา. 2543 : ก) วัดนับว่า เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทย ในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษา ของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนา

และพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคม และวัดยังมีฐานะเป็น โรงเรียนอีกด้วยแม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ โดยเฉพาะวัด ในเขตเมืองกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล บทบาทของวัดยังคงมีความเข้มข้นอยู่ค่อนข้างมาก ทั้งในเรื่องของการพัฒนา ชุมชนการพัฒนาอาชีพ หรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม การเป็นหน่วยสังคม สงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจยังคงอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างใด วัดจึงมีบทบาท อย่างยิ่งในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของวัดจากนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา หลายท่าน อันประกอบไปด้วย

กรมการศาสนา (2543 : 7) ได้สรุปบทบาทของวัดเอาไว้ ดังต่อไปนี้

1. วัดเป็นสถานที่ ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทาง ศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนอยู่ในสมัยนั้น
2. วัดเป็นสถานที่ ที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วย การสดับพระธรรมเทศนา
3. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิความรู้ของคนสมัยก่อน โดยวัดเป็นแหล่งตำราแพทย์ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บทั่วไป
4. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ
5. วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง ซึ่งวัดบางวัดได้สร้างศาลาเอาไว้ กว้างขวางใหญ่โต เพื่อรองรับกิจการนี้โดยเฉพาะ
6. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้าน ได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจวัดได้จัด สถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่น
7. วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เช่น งานก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ บุญมหาชาติ เป็นต้นและยังเป็นสถานที่พบปะของ คนหนุ่มสาวด้วย
8. วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรม
9. วัดเป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความ ทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน
10. วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจน ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

11. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงาน

12. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองท้องถิ่น ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา (2540 : 9) ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของวัดในชุมชน ดังต่อไปนี้

1. เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการจัดกิจกรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

2. เผยแผ่หลักธรรมศาสนาทางศาสนา

3. เป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำ ในการเปลี่ยนแปลง

4. เป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งด้านจิตใจและการให้การสงเคราะห์ยามเดือดร้อน
พิน ดอกบัว (2550 : 3 - 4) ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของวัดไว้ ดังนี้

1. วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม

2. วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล

3. วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ

4. วัดเป็นสถานสังคมสงเคราะห์

5. วัดเป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

6. วัดเป็นสถานที่พักผ่อนของคนเดินทาง

7. วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม

8. วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ

9. วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน

10. วัดเป็นสถานที่เลือกคู่

11. วัดเป็นสโมสรของชาวบ้าน

12. วัดเป็นศาลของชาวบ้าน

13. วัดเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน

เมื่อประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศ มีการรับเอาแนวคิด และวัฒนธรรมตะวันตกตลอดจนนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับเปลี่ยนในสังคมหลาย ๆ ด้าน ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตค่านิยมและความเชื่อของคนในสังคม บทบาทของวัดเปลี่ยนแปลงไป

อย่างเห็นได้ชัดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดสถาบันต่าง ๆ ที่เข้ามาแทนที่บทบาทเดิมของวัด อาทิเช่น โรงเรียน โรงพยาบาล แหล่งบันเทิงต่าง ๆ วัดมิได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกต่อไป

มูลเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการสูญสลายบทบาทของวัดว่า เกิดจากมูลเหตุ 3 ประการคือ ประการแรก ได้แก่ ความเจริญแบบตะวันตก ที่นำสถาบันต่าง ๆ แบบใหม่เข้ามารับเอาบทบาทเดิมของวัดไปดำเนินการเสียหมด เช่น มีโรงเรียนตามระบบการศึกษาของชาติ มีกิจการสงเคราะห์ของรัฐบาล มีโรงพยาบาล โรงมหรสพ สถานเริงรมย์ ระบบการศาล สถาบันได้แยกกระจายบทบาททางสังคมของวัดแต่เดิมออกไปหมด ประการที่สอง ได้แก่ การไม่เข้าไปพิจารณาต้อนรับความเจริญอย่างใหม่ร่วมกัน เมื่ออารยธรรมแบบตะวันตกเข้ามา พระสงฆ์กับประชาชน ซึ่งสัมพันธ์กันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาผละออกจากกันเสีย พระสงฆ์ไม่ยอมรับรู้และเกี่ยวข้องกับผู้นำใหม่ พยายามยึดถือ และฝืนเอาสภาพเดิมให้คงอยู่ในท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงนั้น ปล่อยให้ประชาชนไปสัมพันธ์กับผู้นำใหม่โดยลำพัง ทำให้ขาดการเหนี่ยวรั้งจากพระสงฆ์ ซึ่งเคยเป็นผู้แนะนำทางมาแต่เดิม ประการสุดท้ายคือ การสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ พระสงฆ์ไม่ยอมรับรู้ ไม่ยอมเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญแบบใหม่ สังคมที่นับถือว่า วิชาการแผนใหม่เป็นความรู้ของผู้เจริญแล้ว จึงมองว่าพระสงฆ์เป็นคนคร่ำครึ เป็นผู้ค้อยทางสติปัญญา

แม้วัดจะสูญเสียบทบาทบางประการ แต่วัดในประเทศไทยยังคงมีความหมายและความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชน อย่างน้อยที่สุด วัดก็ยังคงมีฐานะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นสถานที่ในการประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน นอกเหนือจากนี้ วัดยังคงมีบทบาทอื่น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละวัดว่าจะปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด อาทิเช่น บทบาทด้านการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่ศาสนธรรม การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การปกครอง อันนับเป็นภารกิจ 6 ด้าน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่กำหนดไว้เพื่อปกครองดูแลให้พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทภารกิจไปในทิศทางเดียวกัน

5. บทบาทของวัดสมัยต่าง ๆ

สุเมธ การศรีทอง (2555 : 7-8) กล่าวว่า บทบาทของวัดสมัยได้เริ่มขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทย เมื่อราว พ.ศ. 500 โดยชาวอินเดีย เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย ก็มีอิทธิพลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมและค่านิยมของคนไทยอย่างมาก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ถูกหลอมรวมเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยและเป็นมรดกตกทอดมายังอนุชนรุ่นต่อ ๆ

มาหลังจากพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาในดินแดนอันเป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ได้มีส่วนทำให้เกิดความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนาในสมัยต่าง ๆ ปรากฏ ดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - 1893) วัดมิ่งมหาทศสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการอบรมศีลธรรมและความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน พระสงฆ์ในวัดทำหน้าที่เทศนาสั่งสอน ตำราที่ใช้ คือ พระไตรปิฎก พ่อขุนรามคาแหงมหาราช ทรงประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระยาสิทธิทรงออกผนวช ซึ่งนับเป็นแบบอย่างในการบวชเรียนสมัยต่อมา นอกจากนี้ยังได้พระราชนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง เพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนราษฎรให้มีคุณธรรม หนังสือเล่มนี้ได้เป็นแนวในการปฏิบัติตนของคนไทยสมัยต่อมา

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) วัดยังคงมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย เช่นเดียวกับสมัยกรุงสุโขทัย วัดถูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากประชาชนนิยมพานบุตรหลานของตนไปฝากให้ศึกษาเล่าเรียนที่วัด มีทั้งอยู่ประจำและแบบไป - กลับ พระสงฆ์ยังคงให้การศึกษอบรมแก่เด็กและเยาวชนไทย ให้เป็นผู้มีความประพฤติดีประพฤดีชอบ พร้อมทั้งได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีไทยแบบโบราณเดิม และในสมัยนั้นถือเป็นการประเพณีว่า ผู้ชายไทยพุทธทุกคนควรจะบวชเรียน และหากจะเข้ารับราชการควรต้องบวชเรียนมาแล้ว

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - 2315) วัดวาอาราม และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ถูกพม่าเผาผลาญไปเป็นจำนวนมาก หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กอบกู้เอกราชเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ได้ทรงมีการสืบเสาะหาต้นฉบับวรรณกรรม และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงเหลืออยู่ตามที่ต่าง ๆ มาคัดลอกแต่งเติมเสริมใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทางการสังคายนาพระไตรปิฎกสมัยต่อมา นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงบูรณะและสร้างวัดขึ้นหลายวัด เช่น วัดระฆังโฆสิตาราม วัดอรุณราชวราราม วัดอินทาราม และวัดราชคฤห์ เป็นต้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2315 - ปัจจุบัน) พระพุทธศาสนานั้น ได้รับการทูลบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองโดยลำดับ มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักในการสอนประชาชนให้มีคุณภาพ และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทรงปฏิบัติพระองค์ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และใช้วัดเป็นที่เผยแพร่ความรู้ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนชน เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้จารึกตำราวิชาแพทย์แผนโบราณ ตำราหมคนวด ตำรายา และโคลงกลอนต่าง ๆ ไว้ให้ประชาชนได้

ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองที่วัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) จนเป็นที่กล่าวขานกันว่า “วัดพระเชตุพน เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย” จนกระทั่งได้มีการริเริ่มการจัดการศึกษาแบบใหม่ ในรัชการที่ 5 มีการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนอย่างประเทศทางตะวันตก เพื่อมุ่งก้าว ให้ทัน วิทยาการ นำพาประเทศให้ทัดเทียมตามความเชื่อที่เห็นว่าประเทศทางตะวันตกนั้นเจริญกว่าเรา และเพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติในยุคการค้าอาณานิคม บทบาทความรับผิดชอบใน การจัดการ ศึกษา ตามประเพณีนิยมในสังคมไทยก็ค่อย ๆ เปลี่ยนมาอยู่ในโรงเรียน วัดในบทบาท ปัจจุบัน จึงเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

จากบทบาทของวัดของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัย สรุปได้ว่า แมื่บทบาทของวัดจะลดลงในบางด้าน อาทิเช่น บทบาทในด้านการให้การศึกษามีการแยกสถาบันการศึกษาออกจากวัดเกิดเป็นโรงเรียนต่าง ๆ แต่วัดก็ยังดำรงสถานะของสถานที่ ที่ให้การศึกษาด้านคุณธรรม จริยธรรม อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ประชาชน โรงเรียนหลาย แห่งมีการนิมนต์พระสงฆ์ที่วัดให้ไปอบรมจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนที่โรงเรียน นอกจากนี้ยังมี บทบาทของวัดอีกหลายด้านที่ยังคงอยู่ อาทิเช่น บทบาทในด้านการสงเคราะห์ที่แม้จะมีหน่วยงานต่าง ๆ มารองรับ แต่วัดก็ยังคงเป็นที่สงเคราะห์ประชาชน เป็นที่พำนักของผู้ยากจนไร้ที่พึ่ง เป็นที่พักพิง ของเด็กยากจนที่ต้องการศึกษาเล่าเรียน บทบาทในด้านการเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมใน ชั้นตอนต่าง ๆ ของชีวิต ทั้งนี้บทบาทต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยน สร้างรูปแบบที่อาจแตกต่าง จากในอดีต โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เงื่อนไขทางสังคม ตลอดจนบริบททางสังคมของวัด แต่ละวัดและยังเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด

การบริหารและการจัดการวัด ครั้นพุทธกาลพระพุทธเจ้ากับพระสาวกไม่ได้เป็นผู้สร้างวัด การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัดให้ พระพุทธองค์ และพระสาวก ไม่ได้เป็นเจ้าของวัด และไม่อยู่ติดวัด เพราะจาริกสั่งสอนไปตามนิคมต่าง ๆ ปัจจุบันการบริหาร และการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไข โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติไว้ว่า วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทน ในกิจการทั่วไป ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงต้องมีศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและจัดการวัด ในการบริหาร และจัดการวัดจะต้องประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ (พิภพ กาญจนะ. 2542 : 3)

การบริหารจัดการวัดนั้น เจ้าอาวาสจะต้องใช้ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการตัดสินใจ และใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ 6 ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนาธรรม การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือ และบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด อย่างมีประสิทธิภาพ

1. ความหมายของการบริหารวัด

การบริหารวัด คือ การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล และนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด (กรมการศาสนา, 2542 : 2) ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารวัด ไว้ดังต่อไปนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (2541 : 120) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงานและแก้ไข

พระเทพปริยัติมุนี (2543 : 34) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึงการดำเนินการบริหารและการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณร และศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบ การพัฒนาวัด ที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน

พระวิบูลธรรมวาที (2547 : 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาส ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงาน ด้านปกครองเผยแผ่ศาสนาธรรม ศาสนศึกษา สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย สายคราม และ สุบรรณ จันทบุตร (2549 : 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่ และการใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์

บุญช่วย จันท์เฮ้า (2544 : 90) กล่าวว่า การบริหารและจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

สุพัฒน์ มนต์ไพบูลย์ และคณะ (2539 : 6 - 9) ได้สรุปแนววิधिเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการบริหารและการจัดการวัดไว้ ในเอกสารวิชาการหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ ไว้ดังนี้

1. ควรมีการคัดสรรและอบรมบุคคลผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาอบรม
2. ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวช ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการบวชด้วย
3. ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวช เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน
4. แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้ว ได้มีโอกาสเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย
5. กิจกรรมการศึกษาธรรมของพระสงฆ์และประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักแห่งความไม่ประมาทและหลักแห่งการพึ่งตนเอง
6. ศาสนาเป็นที่พึงทางใจ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรมและการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระพุทธรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระพุทธรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนเห็นแล้วจักเกิดความศรัทธาถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเบื้องต้นแล้ว
7. พระสงฆ์ควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้
 - 7.1 ห้ามปรามการทำชั่วทั้งมวล
 - 7.2 ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล
 - 7.3 ให้ได้ฟังและให้ได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
 - 7.4 ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ
 - 7.5 ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตา ปรารถนาดี
 - 7.6 บอกทางสวรรค์ คือทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องให้ประชาชน
8. การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพเหตุ ผล คน ประมาณ กาล เวลา สังคม และบุคคลเป็นสำคัญ

9. เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและ มาติดต่อกับวัด

10. จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณเหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับ หลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ แก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

11. วัดกับประชาชนจะต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัด อย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกัน และเป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือใน ด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

12. ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลางของขลัง วัดอุ้มงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะคลบบันดาลให้โชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ทำให้ ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเองเรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแพร่ โดยให้เครื่องรางของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัดอุ้มงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้ผลดียิ่งขึ้น

13. ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับสังคม วัดมีครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์กลางรวม ของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนที่ พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนา เจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชนส่วนประชาชนจะให้อาวาสทาน แก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

14. การจัดบริหารวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการ ของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์กรบริหารวัด ถึงแม้ว่าวัด แต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การเมืองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิด

และให้เจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนา
ย่อมจะเจริญยิ่งขึ้น

15. กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษา
และพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางาน โครงการของทางราชการ
เพื่อประสานการดำเนินงานให้เกิดพลังการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

16. วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่า
ชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้และการใช้
ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อไป

17. มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้อง
ศึกษาส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแพร่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนา
จะได้ตรงตามนโยบายถูกต้องทิศทางแก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลัง
ส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

18. หลักการบริการ การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะยาว
ระยะสั้น เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัดและควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมสม่ำเสมอหลักการเหล่านี้
พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ ซึ่งจะต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา
การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

19. สงฆ์ควรมีความสมถะ มีความเป็นอยู่อย่างไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา
ปฏิบัติธรรม และเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้อง
มีการทบทวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคง ยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

20. ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายังมีจำนวนมากขึ้นกว่า
ปกติหลายเท่า ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่ โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้ว
ดูแลปกครอง อบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์
ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประ โยชน์
ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง

จากดั่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการบริหาร
จัดการทรัพยากร เงิน คน วัสดุ แผนงาน ภายในวัด โดยเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ
ในการบริหารจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานเพื่อให้งานต่าง ๆ
มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดเอาไว้

2. ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักการบริหาร มีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัด ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระบบระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่นน่าอยู่น่าเข้าไป ประกอบกิจการทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็นการบริหารวัด จึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารและการบริหารวัด ที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

กรมการศาสนา (2542 : 31) ได้ระบุถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิด ประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ

ธงชัย สันติวงศ์ (2550 : 4) กล่าวว่า องค์การจะเกิดขึ้น เมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปทำงาน เพื่อให้สำเร็จผลในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ถ้าหากงานนั้นจำเป็นต้องอาศัย คนมากกว่าหนึ่งคนให้ช่วยทำกันแล้ว ความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนนำก็จะเกิดขึ้นทันที การบริหาร จึงมีความจำเป็นสำหรับองค์การทุกขนาด

ประเวศ วะสี (2549 : 119) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ ดังนี้

1. สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
2. สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้อง แก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

3. การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรสูงสุด

พระศรีปริยัติโมลี (2543 : 101) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญ ในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรมีความรู้ ความสามารถทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยทำให้วัดสามารถ ทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นของชุมชน ทำให้วัด เป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชาชน

สมพงษ์ เกษมสิน (2550 : 7) กล่าวว่า การบริหาร เป็นสิ่งที่มีความจำ เป็นอย่างยิ่ง เพราะบทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้น มีควมคุ้มกับอารยธรรมและการดำรงชีพ ของมนุษย์เลยทีเดียว เพราะเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีหัวหน้าปกครองบังคับบัญชา

มีการแบ่งงานกันทำตามระดับความรู้ ความสามารถ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างพวก และเผ่าเดียวกัน โดยมีจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับความประพฤติของชนเหล่านั้น

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า ความสำคัญของการบริหารวัดนั้นมีดังต่อไปนี้ การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรภายในวัดเกิดความมีระเบียบช่วยให้การดำเนินงานต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จ และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

3. การพัฒนาวัด

วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา การพัฒนาวัดในที่นี้ หมายถึง การพัฒนาสถานที่ การพัฒนาบุคลากรของวัด การพัฒนากิจกรรม โครงการพัฒนา เจ้าอาวาส ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่เชื่อถือยอมรับของชุมชน มีบุคลากรที่มีภาพลักษณ์ดี มีการบริหารจัดการ วัด โดยประสานสามัคคี และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงการพัฒนาวัดไว้ดังนี้

กรมการศาสนา (2550 : 10) ให้ความหมายว่า วัดถือเป็นนิติบุคคลประเภทหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญมากในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสังคมชาวพุทธของประเทศไทยเรานั้น ถือกันว่าวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการรวมน้ำใจ ของบรรดาพุทธศาสนิกชน จากการทำวัดเป็นส่วนอันสำคัญยิ่งเช่นนี้ จำต้องให้การพิจารณา เพื่อให้เกิดการวิวัฒนาการให้ทันต่อความเจริญของบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้กรมการศาสนา โดยความเห็นชอบจากรัฐบาลจึงได้เริ่มโครงการวัดพัฒนาตัวอย่างขึ้น ซึ่งเป็นโครงการถาวร และได้รับเริ่มโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 จนสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาเลือกวัดที่เจ้าอาวาส มีความวิริยะอุตสาหะ จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ปรับปรุงบริเวณวัดให้มีความสะอาดร่มรื่นและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง โดยได้จัดสรรงบประมาณ เพื่อการนี้ไว้โดยเฉพาะตามเป้าหมายที่ทางราชการกำหนด

พระใบฎีกาวิญญู มีมาก (2554 : 10 - 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัดว่า วัดเป็นสัญลักษณ์และเป็นเสมือนตัวแทนของศาสนา มีความสำคัญอเนกประการ เช่น เป็นสถานที่ พึ่งธรรมปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ศาสนพิธี เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศล เป็นสถานที่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบระงับความเดือนร้อนทุกข์ใจ เป็นสถานที่อาศัยของผู้ถูกภัยคุกคาม เป็นสถานที่ศึกษา เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ลดความเดือนร้อน วุ่นวาย มีสถิติแสดงให้เห็นชัดว่า วัดวาอาราม จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่ง เป็นตัววัดดู ที่เห็นได้ง่าย ที่จะเป็นตัวโน้มน้าวให้เกิดศรัทธาสาธุและความสะดวกสบายใจได้ในเบื้องต้น

พระสงฆ์ควรระดมกำลังพระภิกษุสามเณรและเด็กวัดพัฒนาวัดของตนเป็นประจำ ทำให้เป็นสถานที่ปลอดภัย จากการเบียดเบียนกันและกันไม่ว่าคนและสัตว์ที่เรียกกันว่าเขตอภัยทาน ทำให้วัดเป็นสถานที่สะอาด ระเบียบเรียบร้อย สงบเย็น จะเป็นที่พักกายสบายใจมีความร่มรื่น สมกับที่ได้สมญานามว่า “อาราม” และให้เป็นสถานที่จรรโลงปัญญาชี้ทางแห่งชีวิตที่ถูกต้อง

3.1 เป้าหมายในการพัฒนาวัด

พระราชสุทธินิยามมงคล (2551 : 4) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้กล่าวว่า เป้าหมายสำคัญ ซึ่งเป็นนโยบายของกรมการศาสนา คือ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งการพัฒนาจะบรรลุสู่เป้าหมายได้นั้น วัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้ โดยลำดับ

1. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน หรือชาวบ้าน โดยรอบวัดให้มากที่สุด
2. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้น ให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด
3. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ และความจำเป็นให้มากที่สุด

3.2 แนวทางการพัฒนาวัด

พระธรรมวรนายก (2546 : 27 - 45) ได้กล่าวว่า การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน พอจะสรุปออกเป็นแนวทาง ได้ดังนี้

1. พัฒนาวัดให้ชาวชุมชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตนทำให้เกิดความหวงแหน ความรัก และจะช่วยกันดูแลรักษา
2. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในละแวกนั้น ได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจและเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน
3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้น โดยบริเวณวัดจะต้องสะอาด ร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่น ที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น
4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัด ควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ มีการรณรงค์

และการจัดกิจกรรม เพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

5. ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน และคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3.3 สภาพแวดล้อมของวัด

การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญจึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่าง ๆ ของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อน ได้แก่

1. สงฆ์ คือ พระภิกษุ สามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา อุปนิสัยใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุ สามเณรแต่ละรูป เพื่อความสะดวกในการปกครอง และการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่าง ๆ

2. สมณธรรม คือ การทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัย ควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติ ควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแล ให้สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้น ๆ อย่างครบถ้วน

3. สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวก ควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกับสมณเพศ

4. เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัย ควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่ สิ่งใดต้องบูรณะ สิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติมและควรจัดให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม

5. สมบัติของวัด หมายถึง ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เป็นสังฆารัมภ์และอสังฆารัมภ์เงินและหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องขยายเสียง ภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น จาน ช้อน รวมถึงอาคาร เสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา

6. สังฆาธิการกิจ คือ การประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่าง ๆ อาจมอบหมายพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง ที่มีความรู้ทางงานสารบรรณ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ หรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

7. สัปบุรุษ คือ ชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัด ศิษย์วัดและแม่ชี

ควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา เช่นเดียวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัด เพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

8. สาธารณสงเคราะห์ คือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งได้แก่ การจัดอาคารสถานที่ เพื่อบริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน เช่น ห้องสมุด ตู้ยา ศาลาพักผ่อนบ่อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแสดงธรรม การตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้ว สิ่งใดควรจะบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3.4 แนวทางการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาวัด มี 6 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 แต่งตั้งกรรมการ การพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปของกรรมการ เพื่อระดมความคิดเห็น และความร่วมมือร่วมกัน ซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ 5-7 รูป ศกฺษีประมาณ 7-10 คน โดยเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือที่ดี เมื่อติดต่อทบทวนเป็นการภายในเรียบร้อยแล้ว จึงจะประกาศแต่งตั้งเป็น ลายลักษณ์อักษร แล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและชุมชน และจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้แก่ เจ้าคณะปกครองที่อยู่เหนือตนตามลำดับได้ทราบด้วย

ขั้นที่ 2 ชีแจงพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดการประชุมชี้แจงแก่พระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด เป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านเจ้าอาวาสควรจะทำเป็นประจำ ๆ ประมาณปีละ 1 ครั้ง (15 วัน / ครั้ง) การชี้แจงนั้น คือ การแจ้งความเปลี่ยนแปลงของวัด และความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจากบุคคลในวัดทุกประเภท ถ้าวัดมีโรงเรียน ตั้งอยู่ในวัดก็ให้แนะนำแก่ครูและนักเรียนด้วย เมื่อวัดเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัดก็ให้ทุกคนรู้จักช่วยกันรักษาความสะอาด อย่าทิ้งเศษกระดาษหรือเศษอาหารบนลานวัด เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ประชุมกรรมการ การประชุมครั้งแรกถือเป็นครั้งที่สำคัญมาก ควรนัดประชุมวันที่กรรมการจะมาประชุม ได้พร้อมเพรียงกัน เรื่องที่ควรนำเข้าวาระการประชุมครั้งแรกควรมี ดังนี้

1. เรื่องที่ท่านประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดว่า มุ่งที่จะให้ส่งเสริมวัดพัฒนาทางด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาวัดก็คือ มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอ เพื่อสมาชิกจะได้มี

ความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกัน การพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

2. เรื่องอาณาเขตของวัด ควรจะพิจารณากันถึงการจัดให้มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดให้เรียบร้อย การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัด ได้แก่ การกำหนดว่าหน้าวัด หลังวัด ควรอยู่ทางทิศไหนจึงจะเหมาะสม จะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์ตรงไหน อย่างไร จำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงหรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น

3. เรื่องการจัดโครงการพัฒนาวัด สมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นว่าทางวัดควรจะต้องทำอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือทำหลัง จะทำเมื่อไร ใช้เวลาเท่าใด ใช้กำลังงานและงบประมาณจากไหน งานนั้น ๆ ควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินงาน เมื่อรวบรวมได้แล้วจัดเป็นแผนงานของวัด เรียงตามลำดับงานที่สำคัญ และจำเป็นก่อนหลังไว้ เพื่อเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล เรื่องใดที่ประชุมเห็นอย่างไร ก็ให้เลขานุการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ขั้นที่ 4 จัดทำแผนผังวัด การจัดทำแผนวัดควรมหาผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนผังมาช่วยจัดทำให้ เช่น ช่างจากกรมการศาสนา ช่างจากเทศบาล ครู อาจารย์วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น แผนผังวัดควรจัดทำเป็น 2 แบบ คือ

1. ผังสภาพปัจจุบัน แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ของสภาพปัจจุบันทั้งหมด
2. ผังโครงการ เป็นผังที่ควรจัดขึ้นเพื่อพัฒนาวัดตามมติที่ประชุม

กรมการพัฒนาวัดในการประชุมครั้งที่ 1 วาระที่ 2 เรื่อง การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดผังโครงการนี้ เป็นผังที่สมบูรณ์ที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่า เพื่อพัฒนาอารยวัตถุเสร็จสิ้นแล้ว สภาพของวัดในอนาคตจะเป็นเช่นไร หน้าวัด หลังวัดจะหันไปทางทิศไหน อาคารเสนาสนะ แต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างไร สิ่งไหนจะต้องรื้อทิ้ง สิ่งไหนจะต้องเคลื่อนย้าย สิ่งก่อสร้างที่ปลูกใหม่จะปลูกตรงไหนบริเวณวัดจะตกแต่งจะตัดถนนเช่นไร การนี้ผู้วางผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณจึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งของวัด และสภาพแวดล้อมกับเศรษฐกิจและสังคมของละแวกนั้น

ในการจัดทำผังโครงการ ควรจัดเป็นหมวดหมู่โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสามารถแบ่งเนื้อที่ของวัดออกเป็นเขตต่าง ๆ ดังนี้

เขตพุทธาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอไตรเจดีย์
เขตสังฆาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งกุฏิ ครัว เรือนไฟ ที่สรงน้ำ
เขตสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ บริเวณ โรงเรียน บ้านพักชี บริเวณ

ฌาปนสถาน ฯลฯ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2550 : 26) กล่าวว่า หากวัดมีที่ดินแปลงที่ตั้งวัดเหลือพอที่จะจัดประโยชน์ได้ ให้เสนอกรมการศาสนา เพื่อกำหนดเป็นเขตจัดประโยชน์ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ข้อ 3 แผนผังที่จัดทำขึ้นนั้นต้องใช้มาตราส่วนเป็นเครื่องประกอบในการย่อขนาดอาคารสถานที่ต่าง ๆ จากสภาพความเป็นจริงให้ถูกต้องด้วย 153

ขั้นที่ 5 จัดทำโครงการพัฒนาวัด เมื่อคณะกรรมการ ฯ ได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัด ว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้ว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้น ๆ ควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดเจน เสนอกรรมการให้ชัดเจน เสนอกรรมการเพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น 2 ทาง คือ

1. การพัฒนาทางด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทารูปธรรมได้แก่ อาคาร เสนาสนะ มีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทย ปลูกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่สวยงามและ ไม่ใหญ่โตเกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอย และสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชน ถนนบริเวณวัดสะอาด ร่มรื่น ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสม อาณาเขตของวัดเป็นหมวดหมู่ การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

2. การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้น ๆ การพัฒนาทางด้านนี้ควรจะได้ค้นหาหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรมตัวอย่างที่วัดควรจัด เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน ได้แก่

2.1 การจัดให้มีการทำบุญสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางศาสนา

2.2 การจัดงานเพื่อรำลึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การนี้จะจัดให้มีการละเล่นพื้นเมือง สนทนาธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถา จัดนิทรรศการ เป็นต้น งานก็จะมี ความหมายและความสำคัญมากขึ้น

2.3 การส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนหรือในตำบลนั้นได้บรรพชาอุปสมบท เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

2.4 การจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมภายในวัด และส่งเสริมให้พระสงฆ์ในวัดได้ศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

2.5 การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ หรือจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนภายในวัด

2.6 การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าวัดเพื่อสงบจิตสงบใจ

2.7 จัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานเอนามย์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักผ่อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ สร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโค - กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพต่าง ๆ ฯลฯ ไว้อำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น

ขั้นที่ 6 ดำเนินการพัฒนาวัด เมื่อได้จัดทำแผนผังวัด จัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัด ได้แก่ กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ เสร็จแล้ว และผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อ ๆ มาเรียบร้อยแล้วก็เริ่มการพัฒนาได้เลย โดยอาจจะกำหนดวันประชุมลับบุรุษและประชาชนในท้องถิ่น เพื่อประกาศชี้แจงความมุ่งหมายในการพัฒนาวัด และโครงการต่าง ๆ ที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งเชิญชวนและขอความร่วมมือจากประชาชนในการที่จะดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่าง ๆ นั้นด้วย จากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาดปลุกต้นไม้ ทำรั้ววัดไว้เป็นที่ระลึกก็จะเป็นการดียิ่ง ซึ่งในโอกาสข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวชุมชนเป็นอย่างดีอีกต่อไปด้วย

พระธรรมวรนายก (2546 : 27) ได้กล่าวให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

1. การที่บริเวณวัดสะอาด ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น และไม้ประดับอย่างร่มรื่น จะช่วยทำให้จิตใจสงบลง และช่วยดึงดูดให้คนเข้าวัดมากขึ้น
2. การจัดตั้งถังขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ ให้เพียงพอ ช่วยให้วัดสะอาดสวยงาม
3. ควรจะมีการสร้างส้วม หรือห้องน้ำที่สะอาดไว้ต้อนรับประชาชนที่ไปวัดให้เพียงพอ
4. สร้างศาลาพักผ่อนไว้ให้ประชาชนได้พักผ่อน และเป็นสถานที่อ่านหนังสือพิมพ์ด้วย ก็จะเป็นประโยชน์ไม่น้อย
5. หากมีผู้เก็บรองเท้าไว้ตามอุโบสถ และศาลาการเปรียญก็จะเป็นระเบียบและสวยงาม

6. มีป้ายบอกเวลาเปิด – ปิดประตูวัด ป้ายบอกชื่อต้นไม้ และอาคารสถานที่ต่าง ๆ ก็จะช่วยสร้างค่านิยม และป้องกันทรัพย์สินของวัดได้อย่างมาก
7. การมีห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ และสุขาอาลาหรือตู้ยา เป็นการบริการทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนเป็นอย่างดี
8. ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะ และวันสำคัญต่าง ๆ ควรจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเป็นการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ
9. การที่เด็กวัดแต่งกายสะอาด มีมารยาทที่ดีแก่ผู้ไปมาติดต่อกับพระย่อมเป็นศรีแก่วัด
10. จะเป็นที่ชื่นชมยินดีมากหากพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัดมีการกวาดบริเวณวัดและอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ให้สะอาดเป็นประจำตามประเพณีอันมีมาแต่โบราณ
11. วัดที่ได้ชื่อว่าเป็นวัดที่พัฒนาแล้ว จะต้องรักษาสภาพวัดพัฒนาให้ปรากฏอยู่ตลอดไป

เจ้าอาวาสและอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

1. ความหมายของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส เป็นบุคคลที่เป็นตัวแทนของวัด เป็นผู้ที่น่าพาให้วัดเจริญก้าวหน้า เป็นหัวหน้าของพระภิกษุสามเณรและผู้ที่อยู่อาศัยวัด การที่วัดจะเจริญหรือเสื่อมจึงอยู่ที่เจ้าอาวาส มีผู้ให้ความหมายของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 325) ได้ให้ความหมายของเจ้าอาวาสไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด

กรมการศาสนา (2542 : 2) ได้นิยามความหมายของตำแหน่ง เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำและมีหน้าที่บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของวัด

ไพฑูริย์ เสียงก้อง (2544 : 17) ได้ให้ความหมายของเจ้าอาวาสไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ในวัด

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2549 : 166) ได้ให้ความหมายของเจ้าอาวาสไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง ผู้นำ ของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่ในวัด

โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัด และปกครองบังคับบัญชาให้ผู้อยู่ในวัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (2550 : 4) กล่าวถึงความหมายของเจ้าอาวาสในพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ (Bud Sir) ว่าเป็นคำที่แปลมาจากภาษาบาลีว่า “อาวาสโก” แปลว่า ภิกษุอยู่ในอาวาส หรือภิกษุเจ้าถิ่น ซึ่งหมายถึง ภิกษุที่อยู่ในวัดนั้น ๆ แต่จะแปลว่า เจ้าอาวาสก็ได้ แต่แม้ว่าจะแปลเช่นนั้นก็มีความหมายเดียวกันนี้ ดังนั้น คำว่า เจ้าอาวาสที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงหมายถึง ภิกษุอยู่ในอาวาส หรือภิกษุผู้เป็นเจ้าถิ่นที่อาศัยอยู่ในวัดนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างจากความหมายในปัจจุบันที่ หมายถึง พระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งได้รับแต่งตั้งโดยถูกต้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาณัติสมณ

บุญช่วย จันทร์เห่า (2544 : 19) ได้นิยามความหมายของตำแหน่ง เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด มีหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแลแนะนำสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้อยู่ในศีลธรรมอันดีมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกันและร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษา อบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือ วิปัสสนากรรมฐานแก่ชุมชน และสาธุชนอย่างแท้จริง

สรุปว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด มีคุณสมบัติและความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ กำกับดูแลแนะนำสั่งสอนบุคลากรภายในวัด และเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

2. ความสำคัญของเจ้าอาวาส

พระสังฆาธิการ เป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมายและกฎหมายอาณัติสมณ พระสังฆาธิการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลพระภิกษุ สามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้พระภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรตรงตามประเพณีปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการ โดยเฉพาะ เจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษาจัดการวัดและสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด มีผู้ให้ความหมายความสำคัญของพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา (2549 : 1) กล่าวถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ไพบูลย์ เสียงก้อง (2544 : 17) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของเจ้าอาวาสไว้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้มีความสำคัญต่อวัดที่สุด ทั้งต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคง โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคง เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภavanaธรรม

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2549 : 166) กล่าวถึงความสำคัญของเจ้าอาวาสว่า เป็นผู้บริหารกิจการวัด เป็นผู้ปกครองดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดีดำเนินกิจกรรม และโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง และทำให้วัดเจริญรุ่งเรือง

สรุปความสำคัญของเจ้าอาวาสได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาแนะนำสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดและปฏิบัติภารกิจของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนาและสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

3. คุณสมบัติของเจ้าอาวาส

คุณสมบัติของเจ้าอาวาสได้กำหนดเอาไว้ในกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการ แต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. 2552) ได้กำหนดคุณสมบัติของพระสังฆาธิการและของเจ้าอาวาสเอาไว้ดังนี้

3.1 ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป ดังต่อไปนี้

- 3.1.1 มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- 3.1.2 มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
- 3.1.3 มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- 3.1.4 เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- 3.1.5 ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัน โรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- 3.1.6 ไม่เคยต้องคำ วินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- 3.1.7 ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดมาก่อน

3.2 ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะ คือ

3.2.1 มีพรรษาพื้น 5 และ

3.2.2 เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

3.3 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

3.3.1 มีพรรษาพื้น 10

3.3.2 เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์

3.3.3 มีสมณศักดิ์

ก. ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราชสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

ข. ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญสำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

ค. ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกสำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

3.3.4 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

3.4.1 มีพรรษาพื้น 10

3.4.2 เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์

3.4.3 มีสมณศักดิ์

ก. ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญสำหรับพระอารามหลวง ชั้นเอก

ข. ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกสำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

ค. ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตร

ที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

สรุปโดยคุณสมบัติของเจ้าอาวาสได้ว่า เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ที่มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่งและเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดนั้น ถ้าเป็นวัดพระอารามหลวงจะต้องมีสมณศักดิ์ที่สมควรแก่ตำแหน่งด้วย

4. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งเจ้าอาวาส ตามกฎหมายตราสามัคคีฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) มีดังนี้

4.1 การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพื้น 30 และมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะสมเด็จพระสังฆราชทรง แต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

4.2 การแต่งตั้งตำแหน่ง เจ้าคณะภาคพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น 20 และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้ง ตามมติมหาเถรสมาคมเจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

4.3 การแต่งตั้งตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้ว ไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรม ไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค ในการแต่งตั้ง เจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

4.4 การแต่งตั้งตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพื้น 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้ว ไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ในอำเภอนั้นมาแล้ว ไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 4 ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้น คัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

4.5 การแต่งตั้งตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น 5 กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ในตำบลนั้นมาแล้ว ไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือเป็นพระภิกษุมิสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด

ให้เจ้าคณะอำเภอนั้น คัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณา แต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้วให้แจ้งกรมการศาสนา และรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

4.6 การแต่งตั้งตำแหน่ง เจ้าอาวาสพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามราษฎร์ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพื้น 5 และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวง ในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาส ในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า 3 รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาแต่งตั้งถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้น ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วยให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้ง ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุน้ำที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

4.7 การแต่งตั้งตำแหน่ง เจ้าอาวาสพระอารามหลวงพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพื้น 10 เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรีส่วนพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพื้น 10 เป็นผู้ทรงเกียรติคุณ เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรีในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วแต่กรณีเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อให้มหาเถรสมาคมพิจารณาถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระอารามหลวง

ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับ จนถึงมหาเถรสมาคมสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

5. การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส ย่อมพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ ต่อเมื่อ

- 5.1 ถึงมรณภาพ
- 5.2 พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- 5.3 ลาออก
- 5.4 ย้ายสำนักที่อยู่ออกไปนอกเขตอำนาจหน้าที่
- 5.5 ยกเป็นกิตติมศักดิ์
- 5.6 รัับตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้น หรือเป็นที่ปรึกษา
- 5.7 ให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่
- 5.8 ถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่
- 5.9 ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

6. หน้าที่ของเจ้าอาวาส

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ การปกครองคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรมหรือการวินิจฉัย อธิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ กงุมมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจรรยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

6.1 ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อภิกษุหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กงุมมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

6.2 ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดทานเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดทานดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอน

หรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้น ไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีมีการคัดทานคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยัง ผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

6.3 ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

6.4 ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

6.5 ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

6.6 ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

6.7 ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

6.8 ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผยทั้ง 8 ข้อนี้เป็นจรรยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตาม โดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยา

6.1 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่

เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

6.1.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

6.1.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

6.1.3 วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาคหรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

6.1.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

6.1.5 ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6.1.6 ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

6.2 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค

เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

6.2.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมายกฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

6.2.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

6.2.3 วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัดหรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

6.2.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

6.2.5 ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6.2.6 ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

6.3 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด

เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

6.3.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่ง ของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

6.3.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

6.3.3 ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัย การลงนิคหกรรม วินิจฉัย ข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

6.3.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

6.3.5 ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6.3.6 ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

6.4 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ

เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

6.4.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

6.4.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

6.4.3 ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

6.4.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

6.4.5 ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6.4.6 ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

6.5 อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

6.5.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

6.5.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

6.5.3 ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

6.5.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

6.5.5 ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6.5.6 ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

6.6 อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นพระสังฆาธิการ อันดับที่ 9 ตามกฎหมายอาญา เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนา อย่างยิ่งใหญ่ว่า เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะ เป็นนิติบุคคล คือ บุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความ ในประมวลกฎหมายอาญาตาม มาตรา 45 กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่ง ได้รับแต่งตั้งให้ดำรง ตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวล กฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง และนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุด ที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลูกฝัง ศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน

พระพุทธรธรรม (2548 : 75) กล่าวว่า พระสังฆาธิการ คือผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายกำหนดให้มีจำนวน 11 อันดับ โดยมีเจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ 1 มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ 11 นั้น พระสังฆาธิการอันดับที่ 9 คือ เจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการ ที่มีความสำคัญมากที่สุดมีความรับผิดชอบสูงสุด ด้วยเหตุผล

1. เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็กรู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใคร ๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทาง พระศาสนาทั้งดีและร้ายยอมเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย
2. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ ทุกตำแหน่งเป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของ ตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลาย ได้อย่างดี คือ ถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ก็จะมีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่าง ๆ ได้ดี

พระเทพปริยัติสุธี (2540 : 33 - 34) กล่าวถึงเจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนัก อาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายอาญา ค้ำประกัน ระเบียบ หรือคำสั่ง ของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

6.7 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

6.7.1 บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

6.7.2 ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

6.7.3 เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

6.7.4 ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา 37 นี้ เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้น ได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น 4 ดังนี้ คือ

1. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

1.1 การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำ ด้วยแรงงาน แรงงานและแรงความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถาน และศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปด้วยดีด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

1.2 การจัดการของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดการแทนวัด ในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

1.3 การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้จ่ายการจัดทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าอาวาส ให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

2. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ได้แก่

2.1 การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่า ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

2.2 การสอดส่องบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแล การประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม และรวมถึงการว่ากล่าวแนะนำ ชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

3. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

3.1 การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีที่ โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

3.2 การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต ตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.2528 และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่อง สังฆกรรมและพิธีกรรมทางพระศาสนา ตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่น ๆ

4. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในสวนวัดและนอกวัดและเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ คือ

4.1 การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

4.2 การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำและเป็นการจร

4.3 การอำนวยความสะดวก แก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัดแต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

4.4 การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรศพหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น

7. อำนาจของเจ้าอาวาส

อำนาจเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส เพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่มีอยู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ในบังคับบัญชา โดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ดังที่ท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระธรรมญาณมุนี (2548 : 52) ได้กล่าวถึงบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสว่า ต้องช่วยพัฒนาท้องถิ่นในด้านการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็ต้องเริ่มที่เจ้าอาวาสต้องคุมบรรพชิตในวัดให้ห่อหุ้มด้วยเมตตา สัจจะ สามัคคี คนในวัดรักกัน ซื่อสัตย์ ประองคองกัน

พระธรรมญาณมุนี (2548 : 33) ได้กล่าวไว้ว่า ในส่วนสภาพเจ้าอาวาสก็ต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถาน คือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนา เป็นบุญสถาน คือเป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกุศลเป็นศึกษาสถาน คือเป็นที่ให้การศึกษาเล่าเรียน อบรม เป็นธรรมสถาน คือเป็นสถานที่ในทางประสิทธิ์ประสาทคุณงามความดี

พระเทพปริยัติสุธี (2540 : 36 - 37) ได้กล่าวถึงอำนาจเจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ออกไปเสียจากวัด
3. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติ

ผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่ง ของมหาเถรสมาคมต้องมีบรรพชิตแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลา เช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มีการทำสังฆกรรม เป็นประจำตามพระวินัย

สรุปได้ว่า คือ พระภิกษุผู้มีอายุพรรษาและเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารอันเป็นความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ จนได้รับการยอมรับเชื่อถือจากคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาทั่วไปให้เป็นผู้รับผิดชอบงานคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ อันเหมาะสมต่อความรู้ความสามารถของพระภิกษุสงฆ์รูปนั้น ๆ โดยมีการพิจารณากันกรองด้วยระบบแห่งพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม ซึ่งถือว่าการกั้นกรองที่มีประสิทธิภาพและครอบคลุม ซึ่งเป็นการพิจารณาอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ในวงการคณะสงฆ์

และเจ้าอาวาสจะสั่งลงโทษได้เฉพาะกรณีที่ประพฤติดังกล่าวเจ้าอาวาส และคำสั่งนั้นชอบด้วย พระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ถ้าคำสั่ง เจ้าอาวาสไม่ชอบด้วยหลักดังกล่าวเจ้าอาวาสจะสั่งลงโทษมิได้เลย ถ้าขึ้นสั่งลงโทษย่อมเป็น การใช้อำนาจโดยมิชอบ และอาจต้องรับผิดชอบในฐานะเจ้าพนักงานกระทำ ความผิดต่อตำแหน่ง หน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นข้อที่ควรระวังอย่างยิ่ง

8. พระรชาและสมณศักดิ์ของเจ้าอาวาส

ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. 2542 : 84) ได้กำหนดคุณสมบัติของพระสังฆาธิการเอาไว้ ในส่วนของพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง และนอกจากนี้พระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ยังกำหนดสมณศักดิ์เอาไว้แตกต่างกันออกไป ซึ่งเจ้าอาวาสนั้นสามารถดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ที่สูงขึ้นไป ในขณะที่เดียวกันได้ด้วยมีรายละเอียดเกี่ยวกับพรรษาและสมณศักดิ์ ดังต่อไปนี้

8.1 พรรษา

พรรษา คือ ระยะเวลา นับตั้งแต่อุปสมบทมาจนถึงปัจจุบันของพระสงฆ์ (พระมหาสิทธิการ. 2545 : 200 - 202) ตามหลักของพระวินัยได้แบ่งพรรษาออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

8.1.1 พระนวกะ คือ ผู้บวชใหม่ มีระยชเวลานับตั้งแต่อุปสมบทมาไม่เกิน 5 พรรษา ต้องถือนิสัยกับอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ ห้ามมิให้ปกครองหมู่คณะ ไม่สามารถดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดได้

8.1.2 พระมัชฌิมะ คือ ผู้บวชปานกลาง มีระยชเวลานับตั้งแต่อุปสมบทมาไม่เกิน 10 พรรษา ไม่ต้องถือนิสัยกับอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ สามารถดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์และเจ้าคณะตำบลได้

8.1.3 พระเถระ คือ ผู้บวชมานาน มีระยชเวลานับตั้งแต่อุปสมบทมาครบ 10 พรรษา สามารถดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาสวัดพระอารามหลวงหรือได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ได้

ในกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. 2552 : 83 - 90) ได้กำหนดพรรษาเกี่ยวกับการดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการเอาไว้ ดังต่อไปนี้

1. เจ้าคณะใหญ่ ต้องมีพรรษา 30 พรรษาขึ้นไป
2. เจ้าคณะภาค ต้องมีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไป

3. เจ้าคณะจังหวัด ต้องมีพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป
4. เจ้าคณะอำเภอ ต้องมีพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป
5. เจ้าคณะตำบล ต้องมีพรรษา 5 พรรษาขึ้นไป
6. เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ต้องมีพรรษา 5 พรรษาขึ้นไป
7. เจ้าอาวาสวัดพระอารามหลวง ต้องมีพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป

8.2 สมณศักดิ์

สมณศักดิ์เป็นยศที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งโดยตรงและพระราชทานให้คณะสงฆ์แต่งตั้งกันเอง (สุนทร สุภูตะโยธิน. 2550 : 17 - 43) แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

8.2.1 สมเด็จพระราชาคณะ เป็นสมณศักดิ์ของพระมหาเถระผู้ใหญ่ปัจจุบัน มีอยู่ 8 ตำแหน่ง

8.2.2 พระราชาคณะ เป็นสมณศักดิ์ของพระเถระแบ่งออกเป็น 6 ชั้น ปัจจุบัน มีอยู่ 650 ตำแหน่ง ได้แก่

- 1) พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระ 18 ตำแหน่ง
- 2) พระราชาคณะชั้นธรรม 33 ตำแหน่ง
- 3) พระราชาคณะชั้นเทพ 61 ตำแหน่ง
- 4) พระราชาคณะชั้นราช 140 ตำแหน่ง
- 5) พระราชาคณะชั้นสามัญ 398 ตำแหน่ง

8.2.1 พระครูสัญญาบัตร เป็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ทั่วไปที่เป็นพระสังฆาธิการ แบ่งออกเป็น 1 - 4 ชั้น ตามตำแหน่ง ไม่จำกัดจำนวน ได้แก่

- 1) พระครูสัญญาบัตรวัดราษฎร์ มี 10 อันดับ
- 2) พระครูสัญญาบัตรพระอารามหลวง มี 12 อันดับ
- 3) พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบล มี 4 อันดับ
- 4) พระครูสัญญาบัตรระดับอำเภอ มี 6 อันดับ
- 5) พระครูสัญญาบัตรระดับจังหวัด มี 3 อันดับ

8.2.2 พระเปรียญ เป็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ที่สอบไล่ผ่านบาลีสนามหลวง มี 7 ชั้น ตั้งแต่ เปรียญธรรม 3 ประโยค ถึง เปรียญธรรม 9 ประโยค

8.2.3 พระฐานานุกรม เป็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระราชาคณะ หรือเจ้าคณะผู้ปกครองตามสิทธิ์ที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้ง

ได้ตามสมณศักดิ์นั้น ๆ จำนวนแตกต่างกันออกไป

8.2.4 พระพิธีธรรม เป็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ประจำวัดที่เป็นพระอารามหลวงบางแห่งมีจำนวนไม่มากนัก

ในกฎหมายตราสามดวงฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. 2552 : 83 - 90) ได้กำหนดสมณศักดิ์เกี่ยวกับการดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการเอาไว้ ดังต่อไปนี้

- 1) เจ้าคณะใหญ่ มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ
- 2) เจ้าคณะภาค มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพหรือพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค
- 3) เจ้าคณะจังหวัด มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญหรือพระคณาจารย์โท หรือเป็นเปรียญธรรม 6 ประโยค
- 4) เจ้าคณะอำเภอ มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูสัญญาบัตรหรือพระคณาจารย์ตรี หรือเป็นเปรียญธรรม 4 ประโยค
- 5) เจ้าคณะตำบล มีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมเอก
- 6) เจ้าอาวาสวัดพระอารามหลวง ต้องมีสมณศักดิ์ตามที่กำหนดเอาไว้

ในคุณสมบัติของเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

สรุปได้ว่า พรรษาเกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาสในการเข้าสู่ตำแหน่งเจ้าอาวาสและตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และสมณศักดิ์จะเกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาส เมื่อดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นไป หากเป็นเพียงเจ้าอาวาสวัดโดยทั่วไป จะมีสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสวัดราษฎร์กับเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในชั้นต่าง ๆ เท่านั้น และหากไม่มีสมณศักดิ์ใด ๆ เลยก็ไม่สามารถดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระอารามหลวงได้ ส่วนเจ้าอาวาสวัดราษฎร์นั้นแม้ไม่มีสมณศักดิ์ก็ดำรงตำแหน่งได้ และเรียกค่าน้ำ หน้าที่พระอธิการ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาสมณศักดิ์และพรรษาของเจ้าอาวาส โดยแบ่งสมณศักดิ์ออกเป็นสัญญาบัตร ได้แก่ พระราชาคณะกับพระครูสัญญาบัตร และไม่เป็นสัญญาบัตร ทั้งนี้เพราะสมณศักดิ์ในชั้น สัญญาบัตรทั้งหมดเป็นสมณศักดิ์ ที่ได้จากการมีผลงานในการพัฒนาวัด ส่วนสมณศักดิ์อื่นนั้นได้มาจากการแต่งตั้ง สอบไล่ได้ ไม่เกี่ยวข้องกับผลงานการพัฒนาวัดโดยตรง ส่วนพรรษา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ น้อย (มีพรรษาน้อยกว่า 10 พรรษา) ปานกลาง (มีพรรษา 10 - 19 พรรษา)

และมาก (มีพรรษามากกว่า 20 พรรษาขึ้นไป) โดยอนุโลมตามการแบ่งพรรษาตามหลักของ พระธรรมวินัยและการแต่งตั้งพระสังฆาธิการตามกฎหมายอาธรสมาคม

การบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศ

1. ความหมายของปฏิรูปเทศ

ปฏิรูปเทศเป็นศัพท์มาจากภาษาบาลี ได้มีผู้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศเอาไว้ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1059) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศไว้ว่า ปฏิรูปเทศ หมายถึง ถิ่นที่เหมาะสม หรือถิ่นที่สมควร

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2546 : 74 - 76) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศ คือ ถิ่นที่เหมาะสม มาจากภาษาบาลีว่า “ปฏิรูปะ” ที่แปลว่า สมควรหรือเหมาะสม และ “เทศะ” ที่แปลว่า ถิ่น สถาน บ้าน เมือง ประเทศ มีอยู่ 3 นัย ดังนี้

นัยที่ 1 ถิ่นที่มีพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สัญจรไปมา มีการบำเพ็ญบุญดำนินไปอยู่ และมีนวัคคสัตตศาสนา คือ มีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เพราะเป็นถิ่นที่อำนวยความสะดวกให้ผู้อยู่ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ

นัยที่ 2 สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา สถานที่แสดงยมกปาฏิหาริย์ สถานที่เสด็จลงจากเทวโลกและสถานที่ที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ เพราะเป็นถิ่นอำนวยความสะดวกให้ผู้อยู่ได้บำเพ็ญอนุตตรียกิจ 6 ประการ

นัยที่ 3 มัชฌิมประเทศ ซึ่งเป็นที่อุบัติแห่งพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวกพุทธอุปัฏฐาก พระพุทธมารดา พระพุทธบิดา และพระเจ้าจักรพรรดิ มวลชนอยู่ในถิ่น เช่นนี้มีโอกาสได้รับโอวาทของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 ก็มีสวรรค์เป็นเบื้องหน้าทำให้ผู้อยู่ได้สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ

พระธรรมธีรราชฆาตุมณี (2542 : 41 - 44) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศว่า หมายถึง ประเทศอันสมควร ได้แก่ ประเทศที่สมบูรณ์แบบ มีพุทธบริษัท 4 มีบุญกิริยาวัตถุ 3 และมีนวัคคสัตตศาสนา (คำสอนของพระศาสดา 9 ประการ)

พระภควานาวิริยคุณ (2544 : 4) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศ คือ อยู่ในถิ่นที่สมควร ถ้ากล่าวถึงในลักษณะของการทำงานก็คือเป็นวิธีพัฒนาถิ่นที่อยู่ให้เหมาะสมแก่การสร้างคนดี

พระมหาสิทธิการ (2553 : 17) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศว่า เป็นประเทศ
ที่มากไปด้วยผู้รู้ คือสัตบุรุษ เหมาะสมแก่อาชีพของตน มีงานต่าง ๆ ให้ทำ

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 36) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศว่า
ถิ่นที่เหมาะสม หมายถึง ถิ่นที่สิ่งแวดล้อมดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่สุขภาพกายและใจ ยิ่งกว่านั้น
ยังสนับสนุนให้ผู้อยู่อาศัยสามารถประกอบกิจการงานในหน้าที่อันเป็นสัมมาอาชีพให้เจริญก้าวหน้า
ได้โดยง่าย และสร้างสมคุณงามความดีได้อย่างเต็มที่

สุชีราภรณ์ บริสุทธิ์ (2546 : 20) ได้ให้ความหมายของถิ่นที่เหมาะสมไว้ว่า
หมายถึง ถิ่นที่มีสภาพแวดล้อมดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพกายและใจ สามารถประกอบ
อาชีพให้เจริญก้าวหน้าได้โดยง่าย มีสมาคมกับคนดี อบรมตนให้มีความประพฤติชอบ

ปิ่น มุกกันต์ (2535 : 241 - 242) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศไว้ว่า ปฏิรูป
แปลว่า สมควร เหมาะสม เรียบร้อย รูปเฉพาะ ส่วนเทศะ แปลว่า ถิ่นที่อยู่ หมายถึง ตำบลที่อยู่
ประเทศที่อยู่รวมแล้ว ปฏิรูปเทศ หมายถึง ประเทศมีรูปเฉพาะ ประเทศเสรีมีสัญลักษณ์ศักดิ์ศรี
เป็นของตนเอง มีวัฒนธรรมที่ดี

เทพพร มังธานี (2541 : 38) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศหรือประเทศที่
เหมาะสมว่า หมายถึง ประเทศถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี เหมาะสมแก่การพัฒนาจิตใจ
และร่างกาย หรือประเทศที่น่าอยู่ เพราะเหมาะแก่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการดำเนิน
ชีวิตที่ดีงาม

ทวี ภูรินทร์ (2545 : 25) ได้ให้ความหมายของปฏิรูปเทศว่า หมายถึง ถิ่นที่
เหมาะสม มาจากศัพท์ว่า ปฏิรูป แปลว่า สมควร หรือเหมาะสม และ เทศ แปลว่า ถิ่นที่อยู่
หรือประเทศ

ดังนั้น สามารถสรุปความหมายของปฏิรูปเทศได้ว่า ปฏิรูปเทศ หมายถึง สถานที่ที่มี
ความเหมาะสมต่อการพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์และ
บุคคลที่อาศัยอยู่ เอื้อต่อการพัฒนาผู้ที่อยู่ให้ประสบความสำเร็จ ดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่
ถูกต้อง ถ้าเป็นการบริหารวัด ปฏิรูปเทศ หมายถึง การพัฒนาวัดให้มีความเหมาะสมในด้าน
ต่าง ๆ อันจะทำให้วัดมีความน่าสนใจ น่าเข้าสำหรับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

2. ความสำคัญและผลของการปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทศ

2.1 ความสำคัญของปฏิรูปเทศ

ปฏิรูปเทศเป็นหลักธรรมคำ สอนที่สำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เจริญก้าวหน้า
ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของปฏิรูปเทศ ดังต่อไปนี้

พระภวนาวิริยคุณ (2544 ก : 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของปฏิรูปเทศ 4 สูตร สำเร็จของการบริหารวัดเอาไว้ว่า คนจะเป็นคนดีได้นั้น ต้องคบคนดีเป็นกัลยาณมิตร และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ต่อการทำมาหากิน และด้วยหลักการนี้เอง พระภิกษุต้องกลับมาถามตนเองว่า ได้ทำ หน้าทีอบรมบ่มนิสัยให้คนเป็นคนดีและบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดให้เหมาะสม ต่อการทำดีหรือไม่ เพราะถ้าไม่ทำวัดก็จะทรุดโทรมลงเรื่อย ๆ และคนดีในสังคัม ก็จะลดน้อยลง

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 35) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม หรือปฏิรูปเทศเอาไว้ว่า ต้นโพธิ์ต้นไทร หากปลูกไว้ในกระถาง ถึงจะไม่ตาย ก็ต้องกลายเป็นไม้แคระแกร็น แต่ถ้านำไปปลูกในที่ดินดี มีบริเวณกว้างขวาง น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ก็โตวันโตคืน กลายเป็นต้นไม้ใหญ่ แผ่กิ่งก้านสาขาเต็มที เช่นเดียวกับคนเรา หากตกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เลว ถึงจะมีความรู้ความสามารถ ก็ยากที่จะเอาดีได้ แต่ถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าได้โดยง่าย

ทวี ภูมรินทร์ (2545 : 25) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอยู่ที่เหมาะสมว่า คนเราถ้าหวังความเจริญก้าวหน้า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเลือกทำเลที่อยู่อาศัย ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีจิตใจผ่องใสปลอดโปร่ง มีโอกาสทำความดีได้สะดวก และมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตอย่างต่อเนื่อง

ปิ่น มุทุกันต์ (2535 : 251) ได้กล่าวว่า บ้านเมืองไทยของเราเป็นปฏิรูปเทศมาแต่โบราณกาลแล้ว มีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และอิสรภาพ ตลอดจนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม เป็นของตนเองครบถ้วนสมบูรณ์ ทางที่จะทำให้บ้านเมืองเสียดความปฏิรูปเทศมีอยู่ทางเดียว คือ การเปลี่ยนแปลงตามกระแสของภายนอก

ดังนั้น สามารถสรุปความสำคัญของปฏิรูปเทศได้ว่า เป็นสถานที่ที่ช่วยพัฒนาบุคคล ให้มีความเจริญก้าวหน้าเพราะสถานที่ที่ดีอันประกอบไปด้วย ที่อยู่อาศัยที่ดี อาหารที่ดี บุคคลที่ดี และธรรมะที่ดี จะช่วยให้บุคคลได้รับโอกาสในการรับเอาสิ่งที่ดี ๆ เพื่อพัฒนาจิตใจและนำไปใช้ในการดำรงชีวิต เพื่อเป็นคนดีในสังคัม

2.2 ผลของการปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทศ

เมื่อมีการปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทศแล้วย่อมได้รับผลของการปฏิบัตินั้น ได้มีผู้กล่าวถึงผลการปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทศไว้ ดังต่อไปนี้

พระธรรมธีรราชมหามุนี (2542 : 45) ได้กล่าวถึง ความเป็นมงคลอันเกิดจากการปฏิบัติตามหลักการอยู่ในประเทศอันสมควร (ปฏิรูปเทศ) 7 ประการ ได้แก่

1. ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 (ทาน ศีล ภาวนา)
 2. ได้รู้สัทธรรม 3 (ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ)
 3. ได้อนุตรริยะ 6 (การเห็น การฟัง ได้ลาภ ได้ศึกษา ได้ปรนนิบัติอุปัฏฐาก และระลึกถึงพระรัตนตรัย อย่างประเสริฐ)

4. เป็นผู้ไม่ประมาท เพราะได้บำเพ็ญ ศีล สมาธิ ปัญญา
 5. ได้ที่พึ่งอันสูงสุด
 6. ได้เดินทางสายกลาง คือ มรรค 8
 7. ได้อริยทรัพย์ คือทรัพย์ภายใน 7 ประการ มีศรัทธาศีล หิริ โอตตัปปะ เป็นต้น
 พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 40) ได้สรุปอานิสงส์ของการปฏิบัติ ตามการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมเอาไว้ 13 ประการ ได้แก่

1. ทำให้ได้รับความสุขกายสุขใจเต็มที่
2. ทำให้ได้รับความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม
3. ทำให้มีโอกาสบำเพ็ญบุญเต็มที่ ทั้งทาน ศีล ภาวนา
4. ทำให้ได้ลาภอันประเสริฐ คือ ได้ความศรัทธาในพระรัตนตรัย
5. ทำให้ได้ฟังธรรมอันประเสริฐ คือ ได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า
6. ทำให้ได้รู้พระสัทธรรม คือ ได้ศึกษาธรรมะ
7. ทำให้ได้การเห็นอันประเสริฐ คือ ได้เห็นพระรัตนตรัย
8. ทำให้ได้การศึกษาอันประเสริฐ คือ ได้ศึกษาศีล สมาธิ ปัญญา
9. ทำให้ได้การบำรุงอันประเสริฐ คือ ได้บำรุงพระพุทธศาสนา
10. ทำให้ได้การระลึกอันประเสริฐ คือ ใจระลึกผูกพันอยู่กับพระรัตนตรัย
11. ทำให้ได้นิสัยไม่ประมาท โดยคู่ตัวอย่างจากผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย
12. ทำให้ได้ที่พึ่งอันสูงสุด คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
13. ทำให้ได้อริยทรัพย์ คือ หนทางสู่นิพพาน

โชติ จินตแสวง (2543 : 15) ได้กล่าวถึงความเป็นมงคลอันเกิดจากการอยู่ในสภาวะแวดล้อมดี (ปฏิรูปเทศ) 4 ประการ ได้แก่

1. ได้รับความสุขกายสบายใจ
2. ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่
3. มีชีวิตก้าวหน้า
4. บรรลุมรรคผลนิพพานได้ง่าย

เทพพร มังธานี (2541 : 40 - 41) ได้กล่าวถึงอานิสงส์การอยู่ในประเทศที่เหมาะสมว่า ทำให้ได้รับสิ่งเกื้อกูลแก่การพัฒนาชีวิต โดยเฉพาะการอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมนั้นมีอานิสงส์ ดังต่อไปนี้

1. ได้รับความสุขกาย
2. เมื่อกายเป็นสุขใจก็เป็นสุข
3. มีความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม
4. ได้พบกับพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
5. ได้บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา
6. ได้บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง นับเป็นมหากุศล
7. ได้ศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขา

สุชีราภรณ์ บริสุทธิ์ (2546 : 20) ได้กล่าวถึงผลที่ได้รับการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมไว้ 7 ประการ ได้แก่

1. มีความสุขกายสบายใจ
2. มีความเจริญก้าวหน้าในทางโลกและทางธรรม
3. ทำให้ได้ศึกษาธรรมะ
4. ทำให้มีโอกาสบำเพ็ญบุญ บำรุงพระพุทธศาสนา
5. มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งทางใจ
6. ทำให้ได้ฟังคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
7. ทำให้ผูกพันกับสิ่งที่ดีๆ

สรุปได้ว่า เมื่ออยู่ในปฏิรูปเทศหรือพัฒนาที่อยู่ตามหลักปฏิรูปเทศแล้วย่อมได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติ นั่นก็คือการได้พัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ทำให้ชีวิตมีความสุข ได้มีโอกาสในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญ และชีวิตตนเองมีความเจริญก้าวหน้า

3. องค์ประกอบของปฏิรูปเทศ

ปฏิรูปเทศเป็นหลักธรรมะ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของบุคคล ได้มีผู้ กล่าวถึงองค์ประกอบของปฏิรูปเทศ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2546 : 74 - 76) กล่าวถึงปฏิรูปเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่สมบูรณ์มีลักษณะสมบูรณ์ 5 ประการ ได้แก่

1. ถิ่นที่เป็นศูนย์กลาง หมายถึง ถิ่นที่รวมระเบียบแบบแผน ลัทธิประเพณี ศีลธรรม วัฒนธรรม

2. ถิ่นที่มีการอาชีพสะดวก หมายถึง ถิ่นที่มีทำเลทำมาหาเลี้ยงชีพได้ง่าย ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยตั้งเนื้อตั้งตัวได้เอง ไม่มุ่งต่อการค้าจุนของผู้อื่นถ้ายเคียว
 3. ถิ่นที่การศึกษาสะดวก หมายถึง ถิ่นที่มีระบบการศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้อยู่ศึกษาได้ง่าย
 4. ถิ่นที่มีศาสนาประกาศัจจธรรม หมายถึง ถิ่นที่มีศาสนาสอนให้ละโทษ สอนให้อบรมคุณความดี และสอนให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด
 5. ถิ่นที่มีคนทรงศีลทรงธรรมทรงวิทยาคูณมาก หมายถึง ถิ่นที่มีนักปฏิบัติ ทรงศีลทรงธรรมมาก มีใจสูงใจเป็นระเบียบเรียบร้อย มุ่งให้เป็นคุณแก่ตนเองและเพื่อนมนุษย์
- พระธรรมชิรราชมหามุนี (2542 : 46) ได้จำแนกปฏิรูปเทศออกเป็น 2 ประการ ได้แก่

1. ประเทศอันสมควรภายนอก คือ ประเทศที่สมบูรณ์แบบ ประกอบด้วย ลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ มีพุทธบริษัท 4 มีบุญกิริยาวัตถุ 3 และมีนวังคสัตถุศาสน์ (คำ สอนของพระศาสดา 9 ประการ)

2. ประเทศอันสมควรภายใน ได้แก่ ร่างกายกับใจของแต่ละบุคคลนั่นเอง พระมหาสมชาย ฐานะวุฑโฒ (2546 : 36 - 37) กล่าวถึงปฏิรูปเทศว่า มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. อาวาสเป็นที่สบาย หมายถึง เป็นที่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ดี
2. อาหารเป็นที่สบาย หมายถึง เป็นบริเวณที่สามารถจัดหาอาหารได้สะดวก
3. บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง บริเวณที่อยู่นั้น คนส่วนใหญ่ในละแวกนั้น เป็นคนดี มีศีลธรรม

4. ธรรมะเป็นที่สบาย หมายถึง ความดีงาม ความเหมาะสม ใน 2 ลักษณะ คือในทางโลก หมายถึง ในถิ่นนั้นมี สถานศึกษาดี และในทางธรรม หมายถึง ในถิ่นนั้นมี พระภิกษุ หรือฆราวาสผู้รู้ธรรมเป็นบัณฑิต

สุชีราภรณ์ บริสุทธิ์ (2546 : 20) ได้กล่าวถึงลักษณะของถิ่นที่เหมาะสมตามหลัก ปฏิรูปเทศไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. มีที่อยู่สบาย มีสภาพแวดล้อม สภาพอากาศดี เหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่
2. มีบุคคลที่สบาย ในบริเวณที่อยู่นั้นไม่มีขโมยหรือคนไม่ดี มีแต่คนดีที่มีศีลธรรม รักความเจริญก้าวหน้า
3. มีธรรมะที่สบาย มีผู้รู้เป็นบัณฑิต สามารถอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรมได้

ทวิ ฎมรินทร์ (2545 : 26) ได้กล่าวถึงสาระหรือหัวใจของปฏิรูปเทศว่ามีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. อาวาสเป็นที่สบาย คือ ที่อยู่อาศัยมีสภาพทางภูมิศาสตร์ดี เหมาะแก่การอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ
2. อาหารเป็นที่สบาย คือ เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถจัดหาอาหารการกินได้สะดวก
3. บุคคลเป็นที่สบาย คือ ผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้นประกอบด้วยนักปราชญ์ราชบัณฑิตคนดี มีศีลธรรมคุณธรรม
4. ธรรมเป็นที่สบาย คือ อยู่ในบริเวณที่ไม่ไกลจากวัดและสถานศึกษามีโอกาสได้ทำบุญทำทานและศึกษาวิชาการต่าง ๆ ได้สะดวก

โชติ จินตแสวง (2543 : 14) ได้กล่าวถึงลักษณะของสภาวะแวดล้อมดีตามหลักปฏิรูปเทศว่า ประกอบไปด้วยลักษณะ 7 ประการ คือ

1. สภาพภูมิศาสตร์และภูมิอากาศเหมาะสม
2. อยู่ในสังคมของคนดี (เป็นที่อยู่ของบริษัท 4 ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น)
3. ไม่มีสัตว์ร้ายและโรคระบาด
4. ปราศจากโจรผู้ร้าย
5. พรั่งพร้อมด้วยปัจจัย 4 (ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค)
6. มีสถานศึกษาหาความรู้ได้ง่าย
7. อยู่ภายใต้การปกครองของผู้มีธรรม

สรุปได้ว่า ปฏิรูปเทศนั้นอาจจะมียอดประกอบแตกต่างกันบ้างตามทัศนะของผู้ให้ความหมายแต่ละท่าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของการให้ความหมายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการนำหลักปฏิรูปเทศไปปฏิบัติ เพื่อการบริหารวัดนั้นจึงใช้ความหมายอันเป็นส่วนใหญ่หรือส่วนรวมในการนำไปใช้พัฒนาวัดได้แก่ อาวาสเป็นที่สบาย อาหารเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบายและธรรมะเป็นที่สบาย

4. วิธีปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทศ

วิธีปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทศ เป็นวิธีการบริหารให้วัดนั้นมีความเป็นปฏิรูปเทศประกอบไปด้วย การบริหารวัดให้อาวาสเป็นที่สบาย การบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบาย

การบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย และการบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การบริหารวัดให้อาวาสเป็นที่สบาย

การบริหารวัดให้อาวาสเป็นที่สบายนั้น ประกอบไปด้วย ความหมายของาวาสเป็นที่สบาย วิธีดำเนินการให้อาวาสเป็นที่สบาย และเทคนิคการบริหารวัดให้อาวาสเป็นที่สบาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 ความหมายของาวาสเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544ก : 4) ได้ให้ความหมายของาวาสเป็นที่สบายว่า หมายถึง ที่อยู่ของเรารวมทั้งรอบบริเวณวัดของเรา เป็นอันว่าเราจะเริ่มต้นพัฒนาวัดข้อแรก คือ ทำอาคารสถานที่ต่าง ๆ ในวัดให้น่าอยู่ให้น่าสบาย

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 36 - 37) ได้ให้ความหมายของาวาส เป็นที่สบายว่า หมายถึง เป็นที่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ดี เช่น ถ้าเป็นบ้าน ก็ต้องให้มีต้นไม้ร่มรื่น น้ำไฟสะดวก ถ้าเป็นโรงเรียน ก็ต้องมีสุขลักษณะดี มีอากาศถ่ายเทสะดวกไม่มีเสียงอึกทึก มีบริเวณกว้างขวาง มีสนามกีฬา ถ้าเป็นที่ตั้งร้านค้า ก็ต้องเป็นบริเวณที่อยู่ในย่านชุมชน การคมนาคมสะดวก ถ้าเป็นจังหวัดหรือภาค ก็ต้องเป็นบริเวณที่สภาพภูมิศาสตร์ดี เช่น ไม่ลุ่มไม่ดอนเกินไป ไม่หนาวไม่ร้อนจนเกินไป เป็นต้น

วัดพระธรรมกาย (2542 : 16) ได้ให้ความหมายของาวาสเป็นที่สบายว่า คือ การปรับปรุงสภาพภูมิศาสตร์ของวัดให้ดี ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแลวัดให้เกิดความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

สุชีราภรณ์ บริสุทธี (2546 : 20) ให้ความหมายของที่อยู่ที่ดีที่สบาย ซึ่งตรงกับาวาสเป็นที่สบายตามหลักปฏิรูปเทศว่า หมายถึง ที่อยู่ที่มีสภาพแวดล้อม สภาพอากาศดีเหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่ เช่น ถ้าเป็นร้านค้า ก็ให้อยู่ในย่านชุมชนมีการคมนาคมสะดวก

ทวี ภูมรินทร์ (2545 : 26) ได้กล่าวถึงาวาสเป็นที่สบายว่า หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ดี เหมาะแก่การอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ เช่นถ้าเป็นบ้าน ก็ต้องอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดี มีต้นไม้ร่มรื่น น้ำไฟสะดวก อากาศถ่ายเทปราศจากมลพิษต่าง ๆ

เทพพร มังธานี (2541 : 38 - 39) ได้กล่าวถึงาวาสเป็นที่สบายว่า หมายถึง ที่อยู่ที่เหมาะสม สามารถป้องกันอันตรายทางกายได้ ดังนั้น จึงสามารถสรุปความหมายของาวาสเป็นที่สบายได้ว่า หมายถึง สถานที่ที่อยู่ อาคารสถานที่ หรือสภาพแวดล้อมทางวัตถุภายนอก

มีความเหมาะสมถ้าเป็นการบริหารวัด หมายถึง การทำ สถานที่ภายในวัดนั้นให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น เหมาะสมกับความเป็นวัด มีเสน่ห์น่าสนใจและน่าเข้าสำหรับพุทธศาสนิกชน

4.1.2 วิธีดำเนินการให้อาวาสเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544ก : 4, 6 - 8) ได้อธิบายถึงวิธีดำเนินการให้อาวาสเป็นที่สบายไว้ในเรื่อง ปฎิรูปเทศ 4 สูตรสำเร็จการบริหารวัดว่า อาวาสเป็นที่สบายนั้น หัวใจของอาวาสเป็นที่สบาย คือ สะอาด สงบ ร่มรื่น ปลอดภัย เป็นระเบียบแต่การจะทำให้ได้มาตรฐานทั้ง 5 ประการนั้น ต้องแบ่งงานออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ดังนี้คือ การวางผัง การก่อสร้าง การบำรุงรักษา

4.1.3 การวางผังให้อาวาสเป็นที่สบาย

ในอดีตวัดที่มีการวางผังส่วนมากมักจะเป็นวัดหลวงที่ได้รับการวางผังเอาไว้ตั้งแต่แรกสร้างวัด ซึ่งทำให้พื้นที่ต่าง ๆ ถูกจัดเป็นสัดส่วนในการอยู่อาศัยขึ้นมา แต่ถ้าวัดไหนไม่ได้มีการวางผังเอาไว้ ก็จะเจอปัญหาว่า แม้วัดจะมีเนื้อที่กว้างแต่ใช้งานให้เป็นประโยชน์ไม่ค่อยจะได้ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นบ่อเกิดให้มีการทะเลาะวิวาทระหว่างพระและญาติโยมที่อยู่ภูมิลำเนาของวัดอีกด้วย เพราะฉะนั้นเพื่อต่อการพัฒนารวมทั้งแก้ไขป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดตามมา จึงต้องวางผังวัดกัน สำหรับเรื่องการวางผังวัดนั้น ควรแบ่งให้ได้เป็น 3 เขตใหญ่ด้วยกัน คือ

1) พุทธาวาส คือ เขตที่มีโบสถ์เป็นแกนกลาง โดยถือปฏิบัติเหมือนอย่างกับว่ามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ในเขตนี้กำหนดแยกออกมาอีกส่วนหนึ่งต่างหากอย่าให้ไปปนกับส่วนอื่น

2) ธรรมาวาส คือ บริเวณที่จะเล่าเรียนศึกษาธรรมะ เช่น บริเวณที่จะใช้เป็นโรงเรียนบาลี - นักธรรม แม้ที่สุดจะเป็นศาลาส้ำหรับสอนธรรมะให้แก่สาธุชนควรจัดให้อยู่ในเขตนี้ และต้องสร้างให้ลักษณะอาคารคูมิมะเรียบเรียบร้อย อีกทั้งต้องระวังอย่าให้เสียงในแต่ละหลังดังไปรบกวนกันเอง ระวังอย่าให้เสียงดังไปรบกวนในเขตพุทธาวาส

3) สังฆาวาส คือ เขตที่พระภิกษุอยู่ ต้องแยกออกมาให้ชัดเจน เพราะฉะนั้นในขั้นต้น วัดจึงควรแบ่งเขตออกมาให้ได้ 3 เขต คือ พุทธาวาส ธรรมาวาส สังฆาวาส ด้านการวางผังพื้นที่ก่อสร้างอาคารสถานที่ในเขตพุทธาวาส ธรรมาวาส สังฆาวาส ที่แบ่งไว้นั้น ถ้าเป็นวัดใหม่ที่ยังมีสิ่งปลูกสร้างอะไรมาก็ไม่ยาก สำหรับกุฏิที่ไม่เป็นระเบียบให้ปล่อยเอาไว้ก่อนอย่าไปรื้อ แต่อย่างไรการก่อสร้างกุฏิครั้งต่อไป ถ้าพอมีพื้นที่เหลือบ้าง ค่อยขยับออกมาให้อยู่ในเขตสังฆาวาสที่กันเอาไว้สำหรับให้พระใช้พักอาศัย เป็นที่ปฏิบัติธรรม ส่วนกุฏิหลังเก่า

ก็ใช้กัน ไปก่อนค่อย ๆ จัดพื้นที่ปรับความเป็นอยู่ให้เป็นสัดส่วนที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ใช้ปฏิบัติธรรมต่อไป

4.1.4 การก่อสร้างให้อาวาสเป็นที่สบาย

ในการก่อสร้างอาคารแต่ละหลัง มีสิ่งที่น่าคิดอยู่หลายเรื่องแต่โดยภาพรวมแล้วก็จะมีเรื่องลักษณะรูปทรงของอาคารเป็นเรื่องแรก ในการก่อสร้างอาคารแต่ละหลังนั้น มีความจำเป็นจะต้องคำนึงถึง 3 เรื่องหลักต่อไปนี้ คือ

1) คำนึงถึงลักษณะการใช้งานในแต่ละเขตที่วางผังก็จะมีพื้นที่การใช้งานแตกต่างกันไป อาคารในแต่ละพื้นที่ก็จะมีลักษณะการใช้งานตามวัตถุประสงค์ของพื้นที่นั้น เช่น โบสถ์อยู่ในเขตพุทธาวาส อาคารเรียน ศาลาฟังธรรม โรงฉัน อยู่ในเขตธรรมวาส กุฏิที่พักอยู่ในเขตสังฆาวาส เพราะฉะนั้นจะใช้งานอะไรต้องคำนึงถึงลักษณะให้ดี จะใช้อาคารนั้นทำงานอะไรก็ออกแบบให้เหมาะแก่การทำงานนั้น ปัจจุบันนี้การใช้งานภายในวัดต่างจากเมื่อก่อนมีกิจกรรมหลาย ๆ อย่างได้เข้ามาอยู่ในวัด เช่น ห้องสมุดก็เข้ามา ข้าราชการมาขอใช้สถานที่กิจกรรมลูกเสือชาวบ้าน หรือมีการประชุมประชาชน ขณะเดียวกันวัดเองก็มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นเยอะแยะ เพื่อให้เข้ากับได้กับสภาพสังคมปัจจุบัน เพราะฉะนั้นลักษณะการใช้งานของอาคารแต่ละหลัง จึงมีลักษณะเฉพาะเกิดขึ้นตามมาต้องเอาลักษณะการใช้งานเป็นตัวตั้งในการคิดส่วนว่ารูปแบบเป็นอย่างไรนั้น ค่อยมาหารือกันถ้าเริ่มต้นการคิดที่ตรงนี้จะทำให้การทำงานของวัดคล่องขึ้น

2) คำนึงถึงวัสดุที่ใช้ก่อสร้างในเรื่องวัสดุที่จะใช้ในการก่อสร้างนั้น โดยเฉพาะอาคารไหนมีความจำเป็นจะต้องใช้พื้นที่กว้างไม่ต้องมีเสากลางแล้ว จะต้องนำ โครงเหล็กเข้ามาใช้เพราะทำ การสร้างได้รวดเร็วและราคาถูกกว่า พยายามเอาไม้มาใช้ให้น้อยที่สุด เช่น ไม้เฉพาะส่วนที่เป็นกรอบหน้าต่าง เพราะตอนนี้ป่าไม้เมืองไทยเหลือน้อยเต็มที

3) คำนึงถึงเทคนิคที่ใช้ในการก่อสร้างเทคนิคที่ดีก็คือ ทำงานได้รวดเร็ว คุณภาพงานได้มาตรฐาน แข็งแรง ใช้งานได้นาน

4.1.5 การบำรุงรักษาอาคารสถานที่ให้อาวาสเป็นที่สบาย

การบำรุงรักษาอาคารสถานที่และบริเวณรอบ ๆ วัด โบราณมิวลืออยู่ คำหนึ่งว่า “การสร้างวัดว่ายากแล้ว แต่การดูแลรักษาวัดยากยิ่งกว่า” เพราะการลงมือหาทุนทรัพย์สร้างโบสถ์สร้างศาลานั้น ในหลาย ๆ แห่งกว่าจะได้โบสถ์มาหนึ่งหลังใช้เวลา 3 ปี 5 ปี แต่ต้องดูแลรักษาโบสถ์กันอีกห้าสิบปี เพราะฉะนั้นวลีที่ว่า “รักษาดีกว่าสร้าง” เป็นเรื่องน่าคิด การรักษาสम्บัติพระศาสนา จะต้องฝึกคนในวัดให้เป็นคนไม่ดูคายน้อยผ่านเวลาเดินผ่านอะไร

ต้องสังเกตความปกติของวัดไปสองข้างทาง ถ้าเห็นขยะต้องเก็บจะต้องฝึกทุกคนในวัดให้ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดทั้งวัด ช่วยกันสร้าง ช่วยกันซ่อมแซมทั้งหมดนี้ ก็เป็นเรื่องที่อยู่ในอวาสาเป็นที่สบายที่ใครทำตามหลักที่ว่านี้แล้ว สถานทีนั้นก็จะมีความสุขของอวาสาเป็นที่สบายเกิดขึ้นมา คือ สะอาด สงบ ร่มรื่น ปลอดภัย และเป็นระเบียบนั่นเอง

4.1.6 เทคนิคการบริหารวัดให้อวาสาเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544 ก : 8 - 9) ได้เสนอเทคนิคสำหรับการบริหารวัดให้อวาสาเป็นที่สบายเอาไว้ดังต่อไปนี้

ความร่มรื่นภายในวัดเรื่องความร่มรื่นภายในวัด ถ้าวัดขาดความร่มรื่นแล้วก็หมดความเป็นวัด หมดเสน่ห์ที่จะดึงดูดคนเข้าวัด เพราะฉะนั้นวัดไหนขาดต้นไม้ที่เขียวชอุ่มวัดนั้นไม่น่าเข้า เพราะวัดที่เคยเป็นแหล่งร่มรื่น ถ้าต้นไม้กลับถูกตัดทิ้งไป วัดก็หมดความร่มรื่น เมื่อหมดความร่มรื่น วัดก็หมดเสน่ห์ เพราะเสน่ห์ของวัดอยู่ที่ความร่มรื่นของต้นไม้ ถ้าวัดไหนตัดต้นไม้ให้วัดแห้งแล้ง ก็เป็นการฆ่าตัวเองบางท้องที่มีสาเหตุในการโค่นต้นไม้ คือ

1) ต้นไม้บังทำให้ฉายหนังไม่ถนัด ก็เลยตัดต้นไม้ออก เมื่อคำนึงถึงประโยชน์ที่เสียไปอย่างนี้แล้วมีทางแก้อย่างเดียว คือ ลงมือสร้างความร่มรื่น ปลูกต้นไม้กันใหม่ แล้วเชิญญาติโยมมาร่วมกันปลูกด้วย ทั้งพระและโยมจะได้มีสถานที่ร่มรื่นในวัดใช้ประโยชน์กันทั้งเรียนธรรมะ การปฏิบัติธรรม หรืออะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์ต่อการทำความดีในท้องถิ่นของเรา ต้นไม้เป็นเสน่ห์ของวัด การปลูกก็ควรที่จะเลือกต้นไม้ที่ใบเป็นมันไม่ผลัดใบรวดเร็ว นอกจากนี้ ถ้าเป็นพวกไม้ผลจะไม่ค่อยดี เพราะพระจะต้องคอยมัวไปทะเลาะกับเด็กที่มาลักเก็บผลไม้ เสียเวลาปฏิบัติธรรม ถ้าพระตั้งใจปฏิบัติตามธรรมวินัยญาติโยมก็เอามาให้ตนเอง

2) มีการก่อสร้างตึกแถวในวัด วัดไหนก็ตามถ้าพลาดไปสร้างตึกแถวในบริเวณวัด วัดนั้นยากที่จะเจอความสงบ ยากที่จะเติบโตต่อไปได้ เพราะพอพระเปิดกุฏิออกมาเจอความเป็นอยู่ของชาวบ้าน หรือ แค่วัดแบ่งเขตเอาไว้ให้ญาติโยมเช่าปลูกบ้านก็พอ ๆ กับมีตึกแถวในวัด เพราะนาน ๆ เข้าเขาเข้ามาอยู่จนแน่นวัด วัดจะหาสถานที่สงบเพื่อปฏิบัติธรรมไม่ได้เลย

4.1.7 ข้อคิดเรื่องความสะอาดของวัด

เรื่องความสะอาดเป็นมนต์ขลังอีกอย่างหนึ่งของวัด ที่ยังต้องทำการก่อสร้าง มีความจำเป็นต่อหาทุน ในการหาทุนมีเรื่องใหญ่คือความสะอาด ในเรื่องของความสะอาด สมมติว่าเขามาสร้างกุฏิไว้ให้ เขามาวัดที่ไรเห็นกุฏิรกทุกที เขามาครั้งไหนก็เจอรก ๆ อย่างนี้วันหลังถ้าจำเป็นจะต้องได้กุฏิอีกสักหลังศาลาอีกสักหลังแล้วไปบอกญาติโยมเขา เขาจะว่าเอาได้ว่า ศาลาหลังเดียวยังไม่ปัญหากวาดแล้วยังจะมาเอาหลังที่สอง ถ้าวัดสะอาด บางทีญาติโยม

มาเห็นวัดสะอาดขนาดว่าตรงไหนก็นั่ง ๆ นอน ๆ ได้ เขาทำเต็มที่เลยนี่ คือความขลังของความสะอาด เพราะฉะนั้นความสะอาดเป็นทางมาของทุนในการสร้างวัด แม้ว่าจะยังเทศน์ไม่เก่งก็ตามยิ่งกว่านั้น สถานที่ที่ตัดสินความสะอาดของวัดเป็นเหมือนหัวใจความสะอาดของวัด คือห้องน้ำ เพราะเป็นคำแรกที่ประชาชนมาวัดแล้วเขาถามถึง ไม่ว่าจะวัดเล็กวัดใหญ่ ดังนั้นการทำให้สะอาด สร้างรั้วรั้ว และแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนเรียบร้อยก็เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนได้เพราะฉะนั้น เรื่องนี้จึงขึ้นอยู่กับว่าวัดต้องฝึกคนในวัดให้มีสำนึกรับผิดชอบวัดร่วมกัน

4.1.8 เหตุที่ทำให้วัดตั้งอยู่ได้ไม่นาน

มีธรรมะอยู่ชุดหนึ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้เป็นหลักในการรักษาวัด คือ เหตุที่ทำให้วัดตั้งอยู่ได้ไม่นานมี 4 เหตุใหญ่ ๆ และเป็นเหตุที่เกิดจากความล้มเหลวของการขาดความรับผิดชอบในการดูแลรักษาวัด หรือเกียจกันดูแลรักษาทำความสะอาดวัด ได้แก่

1) ของหายไม่หาอย่าปล่อยให้เกิดภาวะแบบนี้ในวัด คือถ้าของวัดหายแล้วคนในวัดไม่ช่วยกันหาปล่อยเลยตามเลย แล้วคิดว่าเดี๋ยวโยมเขาก็เอามาถวายใหม่เอง ถ้าคิดอย่างนี้ “พัง” เพราะโยมเขาก็รู้จักเอื้อนเหมือนกัน แล้วในที่สุดของใหม่จะไม่มีมาให้ใช้ เพราะฉะนั้น การจะรักษาวัดให้ยืนยงต่อไปได้ คือ ต้องฝึกคนในวัดให้รู้จักหาของหาย

2) ของเสียไม่ซ่อม ยกตัวอย่าง ถ้าหลังคารั่ว แล้ววัดปล่อยให้รั่วต่อไปอีกไม่นานวัดก็ร้าง เพราะถ้าของไม่มีคนซ่อมก็บอกให้รู้ว่าคนในวัดได้เสียตามของไปด้วยแล้ว เมื่อหมดปัญญาซ่อมคน วัดนั้นก็เตรียมตัวร้าง เพราะฉะนั้นการจะรักษาวัดให้ยืนยงต่อไปได้ คือ ต้องฝึกคนในวัดให้รู้จักซ่อมของเสีย

3) ใช้จ่ายไม่รู้จักประมาณ ปัญหานี้คือใช้เงินไม่เป็น ของใช้ที่มีอยู่ในวัดนี้เป็นปัจจัยเงินทองที่ญาติโยมทำ บุญถวายวัดมาด้วยจิตศรัทธา เช่น เงินที่เขาถวายมาเพื่อใช้ในกิจการของพระศาสนา หากนำไปซื้อบุหรี่ยาสูบอย่างนี้ก็ถือเป็นความเสียหาย นี่เป็นอีกเหตุหนึ่งที่รักษาวัดไม่ได้ เพราะฉะนั้นการจะรักษาให้วัดยืนยงต่อไปได้ คือ ต้องฝึกคนในวัดให้รู้จักประมาณในการใช้จ่าย

4) ตั้งคนพาลเป็นหัวหน้า ในการจัดกิจกรรมของวัด มีบางอย่างที่พระภิกษุสามเณรทำไม่ได้ ก็ต้องอาศัยฆราวาสหรือญาติโยมที่มาปวารณาตัวให้ใช้เป็นกำลังเป็นธุระ แต่ถ้าไม่คัดคน ไปตั้งคนทุศีลเป็นแม่จ่านเข้า เขาก็เลยกลายเป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่อยู่ในวัด พระต้องเกรงด้วยพวกนี้ตั้งตัวเป็นใหญ่ทวาดใส่พระได้สบาย พวกนี้ถ้าไม่คัดเข้ามาทำงานให้ดี เขาจะกลายเป็นกลุ่มบุคคลทำลายสงฆ์ให้วอดวาย

เพราะฉะนั้น การจะรักษาวัดให้ยืนยงคงอยู่เป็นศรีแก่พระศาสนาต่อไปได้ คือ ต้องฝึกคนในวัดให้รู้จักคัดคนมาอยู่วัด รู้จักเลือกคนดีมาเป็นหัวหน้า

สรุปได้ว่า การบริหารวัดให้อาวาสเป็นที่สบาย เป็นการดำเนินกิจกรรมให้วัด มีหัวใจของอาวาสเป็นที่สบาย มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น ปลอดภัยและเป็นระเบียบ วางผังก่อสร้างอาวาส โดยแบ่งออกเป็นเขตต่าง ๆ ชัดเจน ดำเนินการก่อสร้างอาวาส โดยคำนึงถึงลักษณะการใช้งาน การใช้วัสดุก่อสร้าง และเทคนิคที่ใช้ในการก่อสร้าง มีบำรุงรักษาอาคารสถานที่ สร้างวัดให้มีความร่มรื่นและความสะอาด ฝึกคนในวัดให้มีสำนึกรับผิดชอบดูแลรักษาอาคารสถานที่ในวัด

4.2 การบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบาย

การบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบายนั้น ประกอบไปด้วย ความหมายของอาหารเป็นที่สบาย วิธีดำเนินการให้อาหารเป็นที่สบาย และเทคนิคบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบาย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.2.1 ความหมายของอาหารเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544 ก : 4) ได้ให้ความหมายของอาหารเป็นที่สบายว่า หมายถึง การจัดหาอาหารในวัดให้ลงตัวและรวมไปถึงงบประมาณการเงินที่จะใช้ในวัด ต้องให้ลงตัวด้วย

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 37) ได้ให้ความหมายของอาหารเป็นที่สบายว่า หมายถึง บริเวณที่สามารถจัดหาอาหารได้สะดวก เช่น อยู่ใกล้ตลาด หรือบริเวณที่มีการเกษตรกรรมสามารถผลิตอาหารได้อย่างพอเพียง และเป็นพื้นที่ที่สามารถประกอบธุรกิจการงานหารายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ดี

วัดพระธรรมกาย (2542 : 16) ได้ให้ความหมายของอาหารเป็นที่สบายว่า คือ การดูแลอาหารการกินของญาติโยมที่มาวัดให้ดี ภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวายพระก็ดูแลให้ดี ให้ความเคารพในทานของญาติโยม ภาชนะของเขาที่ใส่ภัตตาหารมาก็ทำความสะอาด ล้างคั้นให้เรียบร้อย และรวมถึงการจัดระบบการบริหารการเงินให้รัดกุมด้วย

ทวี ภูมรินทร์ (2545 : 26) ได้ให้ความหมายของอาหารเป็นที่สบายว่า หมายถึง บริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถจัดหาอาหารการกินได้สะดวก เช่น บริเวณที่มีการเกษตรกรรมและพาณิชยกรรม เป็นต้น

เทพพร มังธานี (2541 : 39) ได้กล่าวถึงอาหารเป็นที่สบายว่าหมายถึง สถานที่ที่สามารถจัดหาอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ไม่มีพิษมีภัย มีระบบเกษตรกรรมที่ดีสามารถผลิตอาหารได้อย่างพอเพียง ดังนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของอาหาร

เป็นที่สบายได้ว่า หมายถึงการมีอาหารอย่างเพียงพอ สามารถจัดหาอาหาร ได้โดยสะดวก ถ้าเป็น การบริหารและจัดการวัด หมายถึง การมีโรงครัวในกรณีมางานวัดหรือมีพระภิกษุสามเณร มากและการบริหารและจัดการรายได้ของวัดให้มีความเหมาะสม รวมไปถึงการกระจายเอกลักษณ์ ให้แก่พระภิกษุสามเณรในวัด

4.2.2 วิธีดำเนินการให้อาหารเป็นที่สบาย

พระภควานาวิริยคุณ (2544 ก : 10 - 11) ได้อธิบายถึงวิธีดำเนินการให้อาหาร เป็นที่สบายไว้ในเรื่อง ปฏิรูปเทศ 4 สูตรสำเร็จการบริหารวัดว่า เรื่องอาหารเป็นที่สบายนั้น มีอยู่ 2 ประเด็นใหญ่ที่เจ้าอาวาสต้องทำให้ดี คือ

1) โรงครัวต้องมีหัวใจของโรงครัว

วัดในชนบทไม่มีปัญหาเหมือนวัดในกรุงเทพฯ เพราะมีพระที่อยู่ วัดในกรุงเทพฯ ต้องไปศึกษาต่อออกจากวัดไปตั้งแต่เช้า บางวัดก็ตั้งโรงครัวขึ้นมาเลี้ยงพระ เพื่อให้พระไปเรียนทันเวลาด้วย และเพื่อตั้งรับช่วงเช้าพรรษาที่จะมีพระใหม่มาบวชเรียน จำนวนมาก เพราะฉะนั้นที่ใดมีโรงครัวไม่ว่าจะเลี้ยงพระเลี้ยงคน ก็จำเป็นต้องมีหัวใจของ โรงครัว 5 ข้อ ไว้ใช้เป็นมาตรฐานในการทำให้อาหารเป็นที่สบาย คือ

- 1.1) ทันทเวลา
- 1.2) ปริมาณเพียงพอ
- 1.3) มีคุณค่าทางโภชนา
- 1.4) สะอาด
- 1.5) อร่อย

แต่หัวใจโรงครัวนี้ใช้กับโรงครัวเป็นหลัก แต่ที่วัดในชนบทส่วนมาก แล้วพระมีจำนวนไม่มาก ตอนเช้าพระก็ออกบิณฑบาตพร้อมกันพอกลับวัด ถึงเวลานั้นก็ฉัน พร้อมกัน ก็เลยไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องการจัดหาอาหาร

4.2.3 การระดมทุนพัฒนาวัด

การระดมทุน เพื่อพัฒนาวัดก็จัดอยู่ในหัวข้ออาหารเป็นที่สบาย เช่นกัน การทำงานให้พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นั้น ต้องอาศัยศรัทธาของญาติโยมเป็นหลัก และทุนใน การทำงานก็มาจากศรัทธาของญาติโยมนี้เอง เพราะฉะนั้นถ้าพระสงฆ์ให้ธรรมะเป็นคุณแก่เขา ได้มากเท่าไร เมื่อถึงคราวระดมทุนพัฒนาวัด ลูกศิษย์ลูกหาเขาก็กลับมาช่วยกันเต็มที่ทุนใน การพัฒนาวัดมาจากการตั้งอยู่ในความดีของพระสงฆ์ คือ

- 1) การปฏิบัติตนให้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยของพระสงฆ์

2) คำพูดที่เป็นวาจาสุภาษิต ที่พระเจ้าให้ธรรมทานแก่ญาติโยม จนกระทั่งเขารู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักปิดนรก เปิดสวรรค์ สร้างหนทางไปนิพพานให้ตนเอง

นั่นหมายความว่า พระสงฆ์พูดอย่างไรทำอย่างนั้น ทำอย่างไร พูดอย่างนั้น เพราะคำพูดกับการกระทำตรงกันก็กลายเป็นฤทธิ์ของสัจจะ ทำให้ญาติโยมเกิดความศรัทธาในสัจจะของพระสงฆ์ งานพัฒนาวัดก็เดินหน้าต่อไปได้ ทุนในการทำงานของพระสงฆ์ ก็อยู่ที่ตรงนี้เอง ความตั้งมั่นในพระธรรมวินัย และคำพูดที่เป็นวาจาสุภาษิต ทำให้มีทุนในการพัฒนาวัด เข้ามามีด้วยกันอยู่ 2 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 มาจากลูกศิษย์ลูกหาที่พระสงฆ์อาศัยความเมตตาและความบริสุทธิ์ใจของตน ให้การอบรมเกี่ยวเนื่อง สั่งสอนจนกระทั่งเขารู้จักบาปบุญคุณโทษ กลับไปฝึกหัดขัดเกลาดตนเองให้เป็นคนดีของครอบครัวและสังคม มีความเคลื่อนไหวอะไรในวัดก็ติดต่อกัน ถ้าได้ทราบข่าวว่าลูกศิษย์คนไหนตกทุกข์ได้ยาก ก็เขียนจดหมายไปปลอบใจ ไปให้แง่คิดกำลังใจ หรือถ้าคนไหนได้ดิบได้ดี ก็เขียนจดหมายไปอวยชัย ให้ขอเตือนสติเขาไปด้วยว่าชีวิตของคนเรานั้นมีขึ้นได้ลงได้อย่าหลงระเรีง คือทั้งอวยพรและเตือนสติ ครั้นถึงคราวระดมทุนพัฒนาวัด ก็อาศัยจดหมายฉบับเดียวไปแจ้งข่าวว่าให้มาช่วยคราวนี้ จะสร้างศาลาให้คนมาปฏิบัติธรรมเยอะ ๆ เขาก็ไม่เกี่ยงเพราะมีการติดต่อกันอยู่เรื่อย ๆ

ลักษณะที่ 2 มาจากความสะอาด เราได้พูดถึงความสะอาดของสถานที่กันไปแล้ว วัตถุประสงค์ความสะอาดของวัดแต่เรื่องความสะอาดนั้น มีข้อคิดอยู่ว่ายิ่งสะอาดทั้งข้างในข้างนอกยิ่งดี สะอาดข้างในคือศีลของพระสงฆ์ ถ้าอยากจะได้ทุนมาพัฒนาวัดให้จัดการศีลของเราให้ดีนอกจากนี้ ยังมีสิ่งที่มีมองข้ามไม่ได้ก็คือ การอบรมคนวัดให้มีศีลและมารยาทงาม ในการหาทุนเข้าวัด นอกจากอบรมศีลของตนเองแล้วก็ต้องอบรมทั้งเด็กวัดและคนมาวัดให้มีศีล มีมารยาททุกคนเมื่อวัดได้ปัจจัยมาแล้ว ต้องรีบสร้างให้ญาติโยมทันที เพราะทางวัดบอกเขาว่าจะหาเงินสร้างกุฏิ พอญาติโยมทำ บุญมาแล้วก็รีบลงมือสร้างเลย สร้างเสร็จแล้วใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ รักษาความสะอาดให้ดี ทำให้น่านั่งน่านอน วันหลังมีความจำ เป็นจะต้องสร้างอะไร ญาติโยมบอกเองเลยว่า ความสะอาดจึงดึงดูดทุนในการทำงานด้านต่าง ๆ ของวัดอย่างนี้ สรุปลอาหารเป็นที่สบาย โดยสรุปแล้วอาหารเป็นที่สบายนี้มี 2 ประเด็นใหญ่ที่พระสงฆ์ต้องทำให้ดี ได้แก่

ประเด็นที่ 1 คือ โรงครัวที่ดีต้องมีหัวใจของโรงครัว 5 ข้อ ได้แก่
 1. ทันทเวลา ปริมาณพอเพียง สะอาด มีคุณค่าทางโภชนาการ และอร่อย

ประเด็นที่ 2 การระดมทุนพัฒนาวัด อยู่ที่เหตุ 2 ประการ คือ การปฏิบัติตนให้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย ของพระสงฆ์และคำพูดที่เป็นวาจาสุภาสิต ของพระสงฆ์ที่ให้ธรรมทานแก่ญาติโยม

4.3.3 เทคนิคการบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบาย

พระภิกษุวชิรญาณ (2544 ก : 10) ได้เสนอเทคนิคการบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบายเอาไว้ ดังต่อไปนี้

1) การกินข้าวพร้อมกัน

โบราณบอกว่าบ้านไหนที่พ่อแม่ลูกกินข้าวไม่พร้อมกัน บ้านนั้นใกล้แตกแยกแล้ว วัดก็ทำนองเดียวกันกับบ้านใครที่เป็นเจ้าอาวาส อย่าขอมให้ลูกวัดแบ่งกันฉัน ขอให้ไปฉันรวมกัน เพราะวัดไหนที่ไม่ไปฉันรวมกันพียงแล้ว่วัดนั้นแตกแยกแล้วเจ้าอาวาสเริ่มไม่มีความสามารถในการปกครองแล้ว ลูกวัดจึงได้แตกแยกกันฉัน ถ้าพระทั้งวัดสามารถมาฉันพร้อมได้แล้ว ก็มีสิ่งที่จะต้องทำต่อไปอีก คือ ถ้าพระทั้งวัดฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าฉันเสร็จแล้วเจ้าอาวาสอย่าเพิ่งรีบลุก พร้อมใจกันให้พรให้เรียบร้อยเสียก่อนจึงค่อยลุก แล้วจะเชิญชวนญาติโยมที่มาวัดกินข้าวก็เชิญไป จากนั้นพอฉันเสร็จให้พรเสร็จเชิญญาติโยมทานข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ควรมีการประชุมย่อย แต่ละรูปรายงานกันว่า วันนี้จะทำ อะไร ใครจะไปเทศน์ที่ไหน ใครจะไปซ่อมแซมอะไร แล้วก็แยกย้ายกันไปทำงาน อย่างน้อยที่สุดก็ให้มีการประชุมหลังฉันเช้าทุกเช้าเป็นดีที่สุด แล้วจะรู้ว่าในวัดมีความเคลื่อนไหวอะไร ความสามาน สามัคคี ก็จะเกิดขึ้นบางครั้ง ถ้ามีสมาชิกรูปไหนเกิดมีงานล้นมือทำไม่ทัน ก็จะได้มีการชักย้ายถ่ายเทกำลังบางส่วนไปช่วยกันคนละไม้คนละมือ จะได้ไม่เหน็ดเหนื่อยมากนัก นี่เป็นกุศโลบายอันหนึ่งที่ทำให้ความแตกสามัคคีในวัดจะไม่เกิด อย่าประชุมกันตอนหัวควรประชุมกันตอนอิมใหม่ ๆ กำลังสบายอารมณ์คุยกันก็ง่าย แบ่งงานกันก็ง่ายมีความเข้าใจเห็นใจกันในวัด

2) ลากสักการะ

เรื่องลากสักการะเป็นสิ่งที่อย่าปล่อยให้ผ่าน เพราะเป็นการขำให้เกิดความสามัคคียิ่งขึ้น นั่นคือเรื่องข้าวของทุกชิ้น ไม่ว่าจะเป็สบง จีวร สนุ่ หรืออะไรก็ตาม ไม่ว่าใครจะเป็นคนรับมา จะมีจำนวนมากน้อยขนาดไหน ให้จัดเข้ากองกลางเป็นสังฆภัณฑ์ของวัด ใครมีความจำเป็นต้องใช้ให้ไปเบิกเอาไปใช้ ส่วนปัจจัยที่โยมถวายมีทั้งส่วนที่ให่วัดและส่วนที่ไว้ไว้ใช้สอยส่วนตัว ส่วนที่โยมไว้ไว้ใช้สอยส่วนตัวให้อาเข้ากองกลางให้หมด แล้วเอาจำนวนพระที่มีทั้งวัดหารกันได้เท่าไรห้เอาเท่านั้น ทุกอย่างเข้ากองกลางหมดแล้วสบายถ้าทำอย่างที่ว่านี้ปัญหาเรื่องกระทบกระทั่งกัน เพราะลากสักการะจะไม่มี

สรุปได้ว่า การบริหารวัดให้อาหารเป็นที่สบาย เป็นการดำเนินกิจกรรมให้วัดมีหัวใจของโรงครัว มีความสะอาด อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการ ปริมาณเพียงพอและทำทันเวลา มีทุนในการพัฒนาวัดที่มาจากที่ตั้งอยู่ในความดีของพระสงฆ์ในวัด ด้วยการตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยและการอบรมสั่งสอน อบรมคนในวัดให้มีศีลและมารยาทงามในการหาทุนเข้าวัด พระสงฆ์ในวัดมีการบิณฑบาต ฉันทกตอาหารพร้อมกัน และแบ่งปันลาภที่ได้มาอย่างเป็นธรรม

4.3 การบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย

การบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบายนั้น ประกอบไปด้วย ความหมายของบุคคลเป็นที่สบายวิธีดำเนินการให้บุคคลเป็นที่สบาย และเทคนิคการบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.3.1 ความหมายของบุคคลเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544 : 4) ได้ให้ความหมายบุคคลเป็นที่สบายว่า หมายถึง ตั้งแต่เจ้าอาวาสลงมาจนกระทั่งสามเณร เด็กวัด รวมทั้งใครก็ตามที่มาอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลทั้งหมด และบุคคลเหล่านั้นต้องได้รับการอบรมจนกระทั่งอยู่ในเกณฑ์ดีและอยู่ในระเบียบวินัยที่ดี

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 37) ได้ให้ความหมายบุคคลเป็นที่สบายว่า หมายถึง บริเวณที่อยู่นั้นต้องไม่มีนักเลงอันธพาล โจรผู้ร้ายไม่ซุกซม คนส่วนใหญ่ในละแวกนั้น เป็นคนดีมีศีลธรรม มีวินัย ใฝ่หาความก้าวหน้า

วัดพระธรรมกาย (2542 : 16) ได้ให้ความหมายของบุคคลเป็นที่สบายว่า คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศิษย์วัด จะต้องอบรมให้มีกิริยามารยาทเรียบร้อย สมเป็นคนวัด มีอัธยาศัยไมตรี ต้อนรับญาติโยม ที่มาวัดอย่างดีต้องรักษาศีลอย่างเคร่งครัด และหมั่นศึกษาธรรมะปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ให้คนวัดเป็นแบบอย่างทางความประพฤติแก่ญาติโยมที่มาวัดได้

สุชีราภรณ์ บริสุทธิ์ (2546 : 20) ได้กล่าวถึงบุคคลที่สบาย ซึ่งมีความหมายตรงกับบุคคลเป็นที่สบายตามหลักปฏิรูปเทศว่า หมายถึง ในบริเวณที่อยู่นั้น ไม่มีขโมย หรือคนไม่ดี มีแต่คนดี มีศีลธรรม รักความเจริญก้าวหน้า

ทวี ภูมรินทร์ (2545 : 26) ได้ให้ความหมายบุคคลเป็นที่สบายว่า หมายถึง ผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้นประกอบด้วยนักปราชญ์ราชบัณฑิต คนดี มีศีลธรรมคุณธรรม มีวินัย ใฝ่หาความก้าวหน้า ปราศจากโจรผู้ร้าย แหล่งอบายมุขและนักเลงอันธพาล

เทพพร มังธานี (2541 : 39) ได้กล่าวถึงบุคคลเป็นที่สหายว่าหมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ในที่นั้นล้วนเป็นคนมีศีลธรรม รักความสงบ มีระเบียบวินัย เป็นกัลยาณมิตร

ดังนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของบุคคลเป็นที่สหายได้ว่า หมายถึงบุคคลต่างๆที่อยู่ รอบข้างเราเป็นคนดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย ถ้ากล่าวถึงการบริหารวัดแล้ว หมายถึง บุคลากร ของวัดจะต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อยสมเป็นคนวัด มีอัธยาศัยไมตรีที่ดี ต้องรักษาศีลอย่าง เคร่งครัดและหมั่นศึกษาธรรมะปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่างแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้

4.3.2 วิธีดำเนินการให้บุคคลเป็นที่สหาย

พระภิกษุภิกษุคุณ (2544 ข : 4 - 8) ได้อธิบายถึงวิธีดำเนินการให้บุคคล เป็นที่สหายไว้ในเรื่อง ปฏิรูปเทศ 4 สูตรสำเร็จการบริหารวัด ว่าในวัดสามารถแบ่งบุคคลภายใน วัดและผู้ใกล้ชิดกันออกได้ 5 กลุ่มใหญ่ด้วยกันแล้วทั้ง 5 กลุ่มใหญ่นี้ มีผลต่อการเจริญขึ้น หรือเสื่อมลงของวัด เพราะถ้าทุกกลุ่มทุกคนช่วยกันพัฒนาวัด วัดก็จะเจริญไปเร็วและยิ่งถ้าทุก กลุ่มทุกคนในวัดมีความรู้ความสามารถด้วยแล้ว วัดก็เจริญขึ้นมาในระยะเวลารวดเร็วมากยิ่งขึ้น แต่ในเวลาเดียวกัน เพียงแค่รูปใดรูปหนึ่งเกะกะเกเร ประพฤติตนเอง ไม่เหมาะสมก็ร้ายแรง พอที่จะทำให้วัดร้างได้เพราะฉะนั้น ในบุคคลทั้ง 5 กลุ่มต่อไปนี้เราจึงต้องพิจารณากันให้เข้าใจ ว่ามีบทบาทสำคัญต่อบุคคลเป็นที่สหายในวัดอย่างไร ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส พระลูกวัดสามเณร เด็กวัด และอุบาสกอุบาสิกา

4.3.3 การแบ่งกลุ่มคนในวัด

1) เจ้าอาวาส

เป็นผู้ปกครองวัดถ้าเป็นคนไร้ความสามารถหรือแลมเกะเกเร เสียอีก ความหวังที่จะทำให้วัดเจริญนั้นก็หมดไปเสียแล้ว เพราะเจ้าอาวาสเป็นกลไกใหญ่ที่จะ ทำให้วัดเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ถ้ากลไกใหญ่พังวัดก็พังตาม ในอดีตบางท้องถิ่นที่ประชาชนได้รับการอบรมมาดีแล้วจากเจ้าอาวาส หลวงปู่ หลวงตาองค์ก่อน ๆ พอเจ้าอาวาสองค์ใหม่เกะกะเกเร เขาร่วมกันไม่ตักบาตร ไม่หื้อไม่อ้อด้วยผลสุดท้ายเจ้าอาวาสก็ต้องยอมเขาเหมือนกัน ตรงนี้คือ ความสำคัญของเจ้าอาวาสที่มีต่อความเสื่อมและความเจริญของวัดยังมีข้อให้คิดอีกว่าในกลุ่ม ญาติโยมที่เขามีกิริยามารยาทเขายังเห็นพระเกะกะเกเรมากเท่าไร แทนที่เขาจะมาดำเนินทา พระ เขายังทำตัวให้เรียบร้อยหนักเข้าไปอีก พุดให้เพราะหนักเข้าไปอีกจะกราบจะไหว้ให้ เรียบร้อยหนักเข้าไปอีก โยมเขาคิดหลังเอาด้วยการทำอะไรให้เรียบร้อยน่ารักเกินกว่า พระจะทำได้ พระองค์นั้นรู้ตัวได้คิดก็กลับไปปรับปรุงแก้ไขได้ทันเวลา

2) กลุ่มพระลูกวัด

พระลูกวัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ พระประจำ และพระบวชชั่วคราว สำหรับพระประจำนั้น ส่วนมากจะรับหน้าที่อยู่ในคณะบริหารวัด ท่านเหล่านี้ไม่ว่าจะพรรษาเท่าไรก็ตาม ท่านถูกบังคับว่าจำเป็นต้องเป็นหลักเป็นฐานให้วัด ต้องเป็นผู้มีภูมิรู้ ภูมิธรรมพอที่จะเป็นที่เลื่อมใสพระชั่วคราวได้ ยิ่งกว่านั้นบางรูปอาจจะต้องเตรียมตัวไว้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสต่อไปด้วย ในด้านการบริหารวัดนี้เราต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างพระประจำ กับเจ้าอาวาส และถ้าลงมือทำงานเมื่อไร สิ่งที่จะต้องเจอก็คือทีมงานทุกคนมีความตั้งใจอยากให้งานออกมาดีเหมือนกัน แต่บางครั้งความเห็นไม่เหมือนกัน ถ้าไปเจอปัญหาอย่างนี้เข้าทุกรูปก็ต้องใจกว้างกันเข้าไป พูดยกกันด้วยเหตุด้วยผลทั้งข้อดี ข้อเสียเสร็จแล้ว ก็สรุปเป็นมติที่ประชุมออกมาแล้วก็ให้ดำเนินการตามมติที่ประชุม แต่เรื่องนี้ถ้าฝึกรการทำงานร่วมกันมาไม่มีโอกาสทำให้เกิดปัญหาแตกกลุ่มกันรุนแรงในวัดได้ ปัญหาหนักก็จะตกเป็นของเจ้าอาวาส พระประจำ หรือพระมีอายุหนึ่งพรรษาขึ้นไปแล้ว เจ้าอาวาสจะต้องแบ่งการรับผิดชอบออกไปให้เรียบร้อย แบ่งให้พระลูกวัดช่วยกันรับผิดชอบหมู่คณะบางคนอาจแย้งว่าได้แบ่งงานไปให้แล้ว แต่ลูกวัดไม่ยอมทำ ถ้าอย่างนั้นก็ต้องบอกต่อว่า เป็นเพราะไม่สอนให้ดีก่อนแล้วค่อยแบ่งงาน หรือว่าสอนงานให้แล้วแต่ไม่เอาเรื่องนี้ต้องแบ่งประเด็นคิด 2 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 เขาไม่รักจริงจัง ๆ เพราะสอนเท่าไร เขาก็ไม่เอา ความผิดก็ตกอยู่กับเจ้าอาวาส ที่ไปรับเข้ามาบวชได้อย่างไร การที่จะรับพระเข้ามาบวชหรือรับใครมาอยู่มาทำงานด้วย วัตถุประสงค์คือจะรับเขามาฝึกให้มีความรู้ ความสามารถและมีระเบียบวินัย ถ้าดูแลแล้วฝึกไม่ไหว อย่ารับเข้ามาสู่ปล่อยให้เขาไปหากคนที่ฝีมือเหนือกว่าเป็นคนฝึกจะดีกว่า เพราะฉะนั้นการรับคนเข้ามา อย่ารับเพราะความเกรงใจ อย่ากลัวว่าใครจะโกรธ ถ้าดูแลแล้วฝึกไม่ไหวอย่ารับ ไม่ใช่รังเกียจ แต่ถ้ารับเข้ามาแล้ว เราฝึกเขาไม่ได้จะเสียหายหนักมากกว่านี้

ประเด็นที่ 2 เขาดีอยู่แล้ว แต่เจ้าอาวาสสอนไม่เป็นบางคนเขาดีอยู่แล้ว เพียงแค่ได้รับคำแนะนำนิด ๆ หน่อย ๆ เขาทำ ได้แล้ว แต่เจ้าอาวาส ไม่มีความสามารถในการฝึกคน เพราะฉะนั้นไม่ว่ารับเข้ามาฝึกก็รู้สึกว่างค์โน้นก็ไม่ดี องค์กรนั้นก็ไม่ได้ ถ้าเมื่อไหร่มองไปทั้งวัดแล้วไม่มีใครดีก็คงจะผิดไปตามธรรมเนียมของ ปู่ ย่า ตา ยาย ใครจะบวชในช่วงพรรษานี้ ซึ่งที่วัดจะเริ่มบวชพระประมาณช่วง เดือนมิถุนายน ถึงกรกฎาคม เขาจะมาอยู่วัดตั้งแต่เกี่ยวข้าวเสร็จ คือ ช่วงเดือนมกราคม เป็นต้นไป ธรรมเนียมนี้ดีมาก โบราณคิดเอาไว้เพื่อให้คนจะบวชมาเตรียมตัวบวช ตั้งแต่ให้เขามาหัดสวดมนต์หัดให้พรให้คล่องให้เขารู้จัก

ธรรมเนียมของวัดและที่สำคัญที่สุด เพื่อให้เจ้าอาวาสที่ปกครองวัดกับพระประจำ จะได้ช่วยกัน
 ดูว่าในบรรดาว่าที่พระจะบวชใหม่นี้ มีใครบ้างที่ควรจะได้รับมาบวช หรือมีใครบ้างที่เกรงเกินไป
 ไม่ควรจะได้รับมาบวช เรื่องการบวชจะได้ไม่พลาดไปรับเข้ามาแล้ว ถ้าใครเขาจะเคืองก็ไม่ว่า
 ดีกว่าหลงเข้ามาทำความลำบากให้แก่วัด เพราะฉะนั้นในการรับพระเข้ามาบวช ซึ่งก็จะมีบาง
 ส่วนที่กลายมาเป็นพระประจำในวันข้างหน้า พระทั้งวัดไม่เฉพาะเจ้าอาวาส ถ้ารักจะทำงานใหญ่
 โดยเฉพาะเรื่องการคัดคนเข้ามาอยู่ในวัดนี้สำคัญมาก ต้องเอาอุเบกขานำหน้า อย่าเอาเมตตานำหน้า

3) กลุ่มสามเณร

สามเณร แปลว่า เหล่ากอของสมณะพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มี
 สามเณรเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา แต่เท่าที่สังเกตความเป็นมา ผู้นำของพระภิกษุในปัจจุบัน
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเถรสมาคม หรือพระที่เป็นครูบาอาจารย์ต่าง ๆ ส่วนมากแล้ว ตั้งแต่โบราณ
 มาท่านก็บวชมาตั้งแต่เป็นสามเณรสำหรับผู้บวชเพื่อเป็นสามเณรนั้น ก่อนจะรับเข้ามาถ้าดูว่า
 เด็กมีสติปัญญาเฉียบแหลม ก็รับว่าตัวมาบวชเป็นสามเณรก่อน แต่มีข้อแม้ว่าถ้าเอาลูกเขามาแล้ว
 พระสงฆ์ต้องฝึกให้ดี ถ้าไม่ฝึกให้ดี สามเณรนี้แหละจะทำเสกกับวัดเสียเอง เพราะฉะนั้น
 การรับสามเณรเข้ามาอยู่วัดก็ต้องคัดเลือกให้ดี สาเหตุที่ต้องคัดสามเณรด้วยทั้งนี้เพราะ
 ประการที่ 1 คัดเลือกเพราะไม่แน่ใจว่า เด็กเกรงขนาดนั้น
 ทางวัดจะฝึกไหวหรือไม่

ประการที่ 2 บางครั้งก็เพิ่งมาเป็นเจ้าอาวาส เป็นพระอาจารย์
 ใหม่ ๆ ไม่เคยฝึกสามเณรมาเหมือนกัน ถ้ารับเอาไว้ก็เอาแค่พอควรรับเอามาแล้วต้องฝึกเขาได้
 ถ้าไม่อย่างนั้นจะเข้าตำราที่เรียกว่าแก้ววัด ถ้าแก้ววัดแล้วจะแก้ยาก

4) กลุ่มเด็กวัด

สำหรับเด็กวัดนั้น ในสายตาชาวบ้านมีความรู้สึกไม่ค่อยดีเด็กวัด
 ที่ได้รับคำชมเชยว่าเรียบร้อยหายาก ในกรณีนี้ภาระหนักจะตกอยู่กับหลวงพ่อกับหลวงพี่แล้ว ถ้าจะรับเด็ก
 วัดก็ต้องอย่าให้มากนัก ถ้ารับมามากเดี๋ยวจะอบรมไม่ไหว แล้วจะยุ่งหนักเข้าไปอีกเป็นกลุ่มที่ 4
 เพราะฉะนั้น การคัดเด็กวัดเข้ามานี้ก็เป็นเรื่องใหญ่อีกเรื่องหนึ่ง ถ้าคุณภาพดีพอที่จะฝึกได้แล้ว
 ค่อยรับเอาไว้ สำหรับในชนบทบางที่วัดอยู่ในสภาพขาดคนคัดไม่ได้ก็จำเป็นต้องรับก็รับไว้
 แต่มีข้อแม้ว่าถ้ารับเด็กวัดเข้ามาเป็นลูกศิษย์แล้ว ตั้งแต่การกินการอยู่ทางวัดต้องดูแลให้
 อย่ำไห้อัด ๆ อยาก ๆ การแต่งกายอย่าให้ดูมอซอ ฝึกเขาให้มีระเบียบวินัย และ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 การศึกษาของเขา ทางวัดควรจะให้เรียนแล้วที่แน่ ๆ ถ้าเด็กวัดยังสวดมนต์ ทำวัตรเช้า เย็น
 ยังไม่ได้ อย่ำเพียงรับเรียกว่าเด็กวัด ฝึกให้สวดมนต์ทำวัตรสวดมนต์เย็นให้ได้ก่อน อารานาสิล 5

ศีล 8 ให้ได้ก่อน แล้วนั้นจะเป็นการแสดงแนวออกมาว่าใครมีแนวจะให้ทางวัดฝึกได้ แล้วค่อยรับเข้ามา ถ้าทำอย่างนี้ก็เป็นการบังคับพ่อแม่เขาด้วยว่าจะต้องชวนขวายนดูแลลูกพอสมควร ไม่ใช่ตัดทางไล่ส่งปล่อยวัด เพราะฉะนั้นเราลองทดสอบเสียก่อนในขั้นต้น ใครพอมีแนวแล้ว จึงค่อยรับมาเป็นเด็กวัด แล้วยังมีแนวว่าเราจะฝึกให้เขาได้ก็สามารถเติบโตมาเป็นกำลังพระพุทธศาสนาต่อไปข้างหน้าได้อีกด้วย ถ้าเราทำกันอย่างนี้วัดก็จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่งช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่วัด

5) อุบาสก อุบาสิกา

สำหรับอุบาสกอุบาสิกาเนี่ย แท้จริงแล้วก็คือ คนวัด ถ้าแบ่งแล้วก็มี 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งมาวัดเป็นประจำ ทำหน้าที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงด้านต่าง ๆ ในการจัดงานของวัด กลุ่มที่สองมาวัดบ้างไม่มาวัดบ้าง กลุ่มที่ว่ามีส่วนสำคัญอยู่มากที่จะทำให้วัดเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ถ้าเขามาวัดแล้วมาตั้งใจรักษาศีล 5 ศีล 8 ตั้งใจนั่งสมาธิ ศึกษาธรรมะ ก็เขาแรงในการฝึกหัดขัดเกลา

โดยสรุปแล้วในเรื่องบุคคลเป็นที่สบายนี้ เราแบ่งกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่ 5 กลุ่ม ตั้งแต่เจ้าอาวาส พระลูกวัด สามเณร เด็กวัด อุบาสก - อุบาสิกา

4.3. 4 การพัฒนาบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในวัด

การพัฒนาคณะกรกลุ่มต่าง ๆ ในวัดแบ่งเป็น 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1) ให้การศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติแก่พระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า หน้าทีของผู้เข้ามาบวชจะต้องศึกษา 3 เรื่อง เรียกว่าไตรสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล สมาธิ ปัญญาในการศึกษานี้ วัดบางแห่งยังขาดความพร้อมไม่สามารถตั้งเป็นโรงเรียนได้ เจ้าอาวาสชวนขวายนเพิ่มขึ้น ตกเย็นก็สอนหนังสือกันไปตามประสาทนรักการศึกษา ไม่ว่าจะหลักสูตรนักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก หรือหลักสูตรธรรมะอะไรก็ตาม ถ้าเจ้าอาวาสเกี่ยวข้องกันไปแล้ว และเขาตั้งใจเขาก็จะเก่งเองขอให้เราตั้งใจสอนไปเรื่อย ๆ ดีกว่าปล่อยให้ตามเวรตามกรรม อยู่ได้ก็อยู่ อยู่ไม่ได้ก็สึกไป ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ว่าจะรับมาบวชทำไม เพราะเมื่อรับเขามาบวชแล้วต้องให้การศึกษาอบรม ถ้าทางวัดให้การศึกษาอบรมไม่ได้ อย่าไปรับเข้ามา นอกจากทางวัด จะต้องให้การศึกษาภาคปริยัติแล้ว ภาคปฏิบัติก็ต้องให้การศึกษาด้วย ส่วนหลักสูตรในภาคปฏิบัติ นั้น สิ่งที่ยังมองข้ามไม่ได้ คือ ธรรมเนียมที่พระอุปัชฌาย์ ให้ในวันบวชว่า เกสา (ผม) โลมา (ขน) นขา (เล็บ) ทันตา (ฟัน) ตะโจ (หนัง) ใครท่องเข้าไปก็รักษาใจ ไม่ให้กำกำริบ เป้าหมายของการบวช คือหวังจะไปนิพพานกรรมฐานเบื้องต้นก็ทำให้ไปนิพพานได้ เพราะฉะนั้นเรียนปริยัติแล้ว ต้องลงมือปฏิบัติสมาธิเจริญปัญญาในเรื่องให้ศึกษานั้น เราต้องทำไม่ว่าจะเป็นพระบวชใหม่ สามเณร หรือแม้กระทั่งเด็กวัด พอตกเย็นก็รวมกันทั้งวัด สวดมนต์

ทำวัตรเย็น เสร็จแล้วก็มานั่งสมาธิทำ ภาวนากันไป ถ้าไม่รู้จะเอาอะไรก็ใช้กรรมฐานเบื้องต้นของพระอุปัชฌาย์ว่า เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ หรือ พุทโธ ก็ได้ วันละ 10 - 15 นาที แล้วพวกเด็กนี่จะไม่เกร วันข้างหน้าก็จะเป็นกำลังสำคัญของวัดต่อไป เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นพระลูกวัด สามเณร เด็กวัด อุบาสก - อุบาสิกา ก่อนจะไปทำอะไร จับมานั่งสมาธิก่อน แล้วค่อยปล่อยไปทำเสร็จแล้วเรียกมารวมกัน จับนั่งสมาธิอีกทีแล้วค่อยปล่อยไปทำอย่างอื่น ถ้าทำอย่างนั้นคนของเราจะมีคุณภาพเอง คราวนี้แม้ว่าทางวัดจะให้การศึกษทั้งปรีชาและปฏิบัติจริง ๆ ได้แล้วเจ้าอาวาสก็ต้องปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย ส่วนคนงานที่มาช่วยวัด ถ้ารักจะอยู่ด้วยกันต้องไม่กินเหล้า ไม่เล่นการพนัน แล้วยิ่งถ้าพบว่ามีเรื่องผู้สาวด้วยแล้ว ต้องรีบเอาออกไปจากวัดไม่อย่างนั้นวัดพัง สร้างมาเท่าไรก็ตามเดี๋ยววัดพังในพริบตา ถ้าทางวัดเลี้ยงพวกเสบ ๆ เอาไว้โดยสรุปแล้ว ถ้ารับคนเข้ามาแล้ว ต้องคัดคนเข้ามา ต้องดูว่าคนไหนพอมีแววว่าจะฝึกได้ พอคัดเข้ามาแล้วก็ต้องให้การศึกษทั้งปรีชาและปฏิบัติ รวมทั้งตัวเจ้าอาวาสเองก็ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้เขาดูด้วย

2) การอบรมมารยาทให้สมกับเป็นคนวัด

เรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญของการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็พระภิกษุ สามเณร เด็กวัด อุบาสก - อุบาสิกา เมื่อเราได้ให้การศึกษตามหลักสูตรแล้วยังไม่พอต้องอบรมมารยาทต่าง ๆ ให้เขาด้วยอบรมมารยาทต่าง ๆ ให้แล้วยังไม่พอตามไปฝึกงานให้ด้วย เจ้าอาวาสไม่ทำให้เขาดูรับรองเลยถ้าพระภิกษุสามเณรก็ไม่ทำ

สรุปบุคคลเป็นที่สบาย คือ ต้องคัดคนเข้ามาทุกระดับ ตั้งแต่พระสังฆาธิการ พระลูกวัด สามเณร เด็กวัด อุบาสก อุบาสิกา หลักการคัดคน คือ เอาอุเบกขานำหน้าและ รับเข้ามาแล้วต้องเอามาฝึกต่อ หลักการฝึกคนคือเอามาติดตามหน้า เรื่องที่ฝึกมี 2 เรื่องใหญ่ คือ ให้การศึกษทั้งปรีชาและปฏิบัติแก่พระภิกษุและสามเณรที่เข้ามาบวช ฝึกให้เป็นพหูสูตร คือ ฝึกให้มีความรู้ ฝึกให้มีศิลปะ คือ ฝึกให้มีความสามารถ ฝึกให้มีวินัย คือ ฝึกให้ใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ดี และอบรมมารยาทให้สมกับเป็นคนวัด

4.3.5 เทคนิคการบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย

มีเทคนิคบางประการสำหรับการบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย ได้มีผู้นำเสนอแนวทางเอาไว้ ดังต่อไปนี้

พระภควาณวริยคุณ (2544 ข : 8) ได้เสนอเคล็ดลับการรักษาสาสนัมภรช่วยงานวัด เป็นเคล็ดลับที่จะทำให้อูกศิษย์ของเราช่วยงานได้ทน คือ

1) ต้องเลี้ยงเขาให้อิ่ม

ทางวัดต้องคำนึงว่าคนที่มาช่วยงานวัดนั้น เขาเสียงาน ทั้งอาชีพมาช่วยเรา เพราะฉะนั้นไม่ต้องให้เขาควักเงินออกไปซื้อข้าวกินอีก ทางวัดอยากจะให้ เขาช่วยทำอะไรก็บอกเขา แล้วทางวัดก็เลี้ยงข้าวปลาอาหารให้อิ่ม

2) ต้องให้เขานอนให้อิ่ม

เรื่องของที่นอนไม่ต้องถึงกับที่นอนหมอนมุ้งอย่างพิเศษ เอาแบบพอประมาณเท่าที่จำเป็น ทางวัดก็จัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย พอถึงเวลานอนให้นอนพร้อมกัน ถึงเวลาตื่นให้ตื่นพร้อมกัน ถ้าไม่อย่างนั้นคนหนึ่งนอนอีกคนคุยผลสุดท้ายนอนไม่หลับกันทั้งคืน พอผ่านไปคืนสองคืนเท่านั้นวันหลังไม่มาอีกแล้ว

พระมหาสถาพร ญาณวฑฺฒ โท (2546 : 8 - 9) ได้เสนอหลักการสร้าง บุคลากรและพลังมวลชนของวัด โดยเป็นการสร้างจุดแข็งให้เกิดขึ้นแก่วัดและองค์กรสงฆ์ ดังนี้

1. ถ้าอยากมีลูกศิษย์เป็นนายตำรวจ ก็ต้องสนับสนุนส่งเสริม ให้ทุนการศึกษา แก่บุตรหลานของชาวบ้านที่เรียนดี ความประพฤติดี แต่มีทุนทรัพย์น้อยให้ เข้าเรียนสายตำรวจ หรือ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ เมื่อจบการศึกษาที่ช่วยผลักดันให้เขาได้เข้าสู่สาย งานที่เล่าเรียนมา

2. ถ้าอยากมีลูกศิษย์เป็นทหาร ก็ต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ ทุนการศึกษา แก่บุตรหลานของชาวบ้านที่เรียนดี ความประพฤติดี แต่มีทุนทรัพย์น้อยให้เข้า เรียนสายทหาร หรือ โรงเรียนนายร้อย จปร. เป็นต้น เมื่อจบการศึกษาที่ช่วยผลักดันให้เขาได้ เข้าสู่สายงานที่เล่าเรียนมา

3. ถ้าอยากมีลูกศิษย์เป็นหมอ แพทย์ และพยาบาล ก็ต้อง สนับสนุนส่งเสริมให้ทุนการศึกษา แก่บุตรหลานของชาวบ้านที่เรียนดี ความประพฤติดี แต่มี ทุนทรัพย์น้อย ให้เข้าเรียนสายหมอ แพทย์ และพยาบาล เมื่อจบการศึกษาที่ช่วยผลักดันให้เขา ได้เข้าสู่สายงานที่เล่าเรียนมา

4. ถ้าอยากมีลูกศิษย์เป็นนักธุรกิจ ก็ต้องสนับสนุนส่งเสริม ให้ทุนการศึกษา แก่บุตรหลานของชาวบ้านที่เรียนดี ความประพฤติดี แต่มีทุนทรัพย์น้อยให้ เข้าเรียนสายธุรกิจ บัญชี ธนาคาร การตลาด เป็นต้น เมื่อจบการศึกษาที่ช่วยผลักดันให้เขาได้ เข้าสู่สายงานที่เล่าเรียนมา

5. ถ้าอยากมีลูกศิษย์เป็นนักวิชาการ ก็ต้องสนับสนุนส่งเสริม ให้ทุนการศึกษา แก่บุตรหลานของชาวบ้านที่เรียนดี ความประพฤติดี แต่มีทุนทรัพย์น้อย

ให้เข้าเรียนสายนักวิชาการ ครูอาจารย์ นักกฎหมาย เป็นต้น เมื่อจบการศึกษาก็ช่วยผลักดันให้เขาได้เข้าสู่สายงานที่เล่าเรียนมา

6. ถ้ามีพระภิกษุสามเณรบุตรหลานชาวบ้าน ใครมีฝีมือมีความถนัดด้านใด ช่างไฟฟ้า ช่างไม้ ช่างปูน ช่างอิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ วิศวกร สถาปัตย์ นักเขียน ต้องส่งเสริมให้เขาได้พัฒนาจนกว่าจะประสบความสำเร็จในอาชีพนั้น ๆ บุคคลเหล่านี้เมื่อเขาจบการศึกษาและมีงานทำ หรือประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ที่นี้สิ่งที่ตอบแทนจะกลับมา พวกเขาจะเป็นพลังมวลชน เป็นบริวารที่สำคัญอย่างยิ่งขององค์กรสงฆ์ หรือของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ที่จะเข้ามาช่วยงานวัด เมื่อใดก็ตามที่วัดมีงาน เขาเหล่านี้จะช่วยเหลือแบ่งเบาภาระช่วยดำเนินการให้ทุกอย่าง และยังดึงเพื่อนร่วมงานมาร่วมเป็นฐานกำลังให้อีกส่วนหนึ่งด้วย

สรุปได้ว่า การบริหารวัดให้บุคคลเป็นที่สบาย เป็นการดำเนินกิจกรรมให้วัดมีการคัดเลือกบุคลากรเข้ามาสู่วัดในทุกระดับ มีการแบ่งหน้าที่ให้บุคลากรในวัดทุกคนได้ร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนเอาใจใส่ดูแลเอาใจใส่ ในความเป็นอยู่ของทุกคนในวัดดำเนินการพัฒนาบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในวัดให้ได้รับการศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติอย่างเต็มที่ มีการอบรมมารยาทให้สมกับเป็นคนวัด และให้คนที่ช่วยงานวัดได้รับประทานอาหารและพักผ่อนอย่างเพียงพอ

4.4 การบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบาย

การบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบายนั้น ประกอบไปด้วย ความหมายของธรรมะเป็นที่สบายวิธีดำเนินการให้ธรรมะเป็นที่สบาย และเทคนิคบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบายมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.4.1 ความหมายของธรรมะเป็นที่สบาย

พระภควานาวิริยคุณ (2544 ข : 4) ได้ให้ความหมายธรรมะเป็นที่สบายว่า หมายถึง การเรียนการศึกษาของพระในวัด จนการสอนการเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชนพระมหา

สมชาย ฐานวุฑโฒ (2546 : 37) ได้ให้ความหมายของธรรมะเป็นที่สบายว่า หมายถึง ความดีงาม ความเหมาะสมใน 2 ลักษณะคือ

- 1) ในทางโลก หมายถึง ในดินนั้นมีโรงเรียน สถานศึกษาสำหรับให้ความรู้ได้อย่างดี ตลอดจนมีหลักการปกครอง การบริหารราชการบ้านเมืองที่ดีอีกด้วย
- 2) ในทางธรรม หมายถึง ในดินนั้นมีพระภิกษุ หรือฆราวาสผู้รู้ธรรมเป็นบัณฑิต สามารถให้การอบรมสั่งสอนศีลธรรมได้อย่างดี หรือดินที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงสามารถให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ ทำ สมาธิภาวนาได้เป็นนิจ

วัดพระธรรมกาย (2542 : 16) ได้ให้ความหมายของธรรมะเป็นที่สบายว่า เมื่อประชาชนมาวัดแล้วอย่าให้กลับบ้านมือเปล่า จะต้องได้เรียนรู้ธรรมะ ได้ข้อคิดกลับไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้ วัดจะต้องมีการอบรมสอนประชาชน ทั้งการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนา และการเทศน์สอนหลักธรรมต่าง ๆ

สุชีราภรณ์ บริสุทธิ์ (2546 : 20) ได้กล่าวถึงลักษณะธรรมะเป็นที่สบาย ซึ่งตรงกับธรรมะเป็นที่สบายตามหลักปฏิรูปเทศว่า หมายถึง มีผู้รู้เป็นบัณฑิตสามารถอบรมสั่งสอน ด้านศีลธรรมได้เป็นอย่างดี เช่น จัดให้มีการฟังธรรม รักษาศีล

ทวี ภูมรินทร์ (2545 : 26) ได้ให้ความหมายของอาหารเป็นที่สบายว่า หมายถึง อยู่ในบริเวณที่ไม่ไกลจากวัดและสถานศึกษา มีโอกาสได้ทำ บุญทำ ทาน ฟังธรรม ฟีกสมาธิ และศึกษาวิชาการต่าง ๆ ได้สะดวก

เทพพร มังธานี (2541 : 39) ได้กล่าวถึงธรรมะเป็นที่สบายว่าหมายถึงสถานที่ที่มีการประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการให้ทานรักษาศีล และเจริญภาวนาอยู่เป็นประจำ ดังนั้นจึงสามารถสรุปความหมายของธรรมะเป็นที่สบายได้ว่า หมายถึงมีการศึกษาที่ดี มีหลักธรรมคำ สอนทางพระพุทธศาสนา อยู่ในถิ่นที่มีคนดี มีโอกาสในการทำ บุญทำ ทาน ฟังธรรม และฝึกสมาธิ ถ้าเป็นการบริหารวัด หมายถึง การศึกษาของพระเณรในวัด และการอบรมเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน

4.4.2 วิธีดำ เนินการให้ธรรมะเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544 ข : 10 - 11) ได้อธิบายถึงวิธีดำเนินการให้ธรรมะ เป็นที่สบายไว้ในเรื่องปฏิรูปเทศ 4 สูตรสำเร็จการบริหารวัดว่า กว่าจะได้อาวาสเป็นที่สบาย อาหารเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบายนั้น ต้องมีพื้นฐานสำคัญ คือ ธรรมะเป็นที่สบายก่อน แต่ว่าการที่ยกธรรมะเป็นที่สบายเป็นข้อสุดท้าย เพราะว่าการให้ทำความเข้าใจจากง่ายไปหายาก โดยความมุ่งหมายของการพัฒนาวัดนั้น เราหมายถึงการมุ่งนำ ธรรมะไปใช้ ได้แก่ การเข้าใจพระธรรมคำ สอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การเผยแผ่พระธรรมคำ สั่งสอน

1) การเข้าใจในพระธรรมคำ สอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในการเข้าใจธรรมะนั้น ยังแบ่งออกเป็นสองเรื่อง คือ ภาคปริยัติ (ทฤษฎี) และภาคปฏิบัติ ซึ่งผลที่ออกมาเรียกว่า ปฏิเวธ หัวใจของการเป็นพหูสูต หรือการเข้าใจพระธรรมคำสอนในภาคปริยัตินั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักไว้ว่า

1.1) ตั้งใจฟัง (และอ่าน)

1.2) ตั้งใจจำ

1.3) ตั้งใจท่องให้ขึ้นใจ

1.4) หมั่นทบทวนให้คล่องปาก

1.5) หมั่นไตร่ตรองให้แตกฉานเพื่อขยายความให้ได้

ถ้าทำ 5 ข้อนี้ ครอบสม่าเสมอจะเป็นพหูสูต เป็นธรรมะที่สบายในภาคปริยัติ ในการทำธรรมะเป็นที่สบายในเชิงปฏิบัติ ขออธิบายง่าย ๆ ในขณะที่ทางวัดยังหาครูบาอาจารย์ ซึ่งมีความชำนาญด้านการปฏิบัติไม่ได้ ทางวัดก็สามารถปฏิบัติกันง่าย ๆ ตามที่พระอุปัชฌาย์ ให้มาตั้งแต่วันบวช นั่นคือ ธรรมเนียมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เกสา (ผม) โลมา (ขน) นะขา (เล็บ) ทันดา (ฟัน) ตะโจ (หนัง) เป็นบทฝึกสมาธิ ปฏิบัติภาวนาเรื่อยไป ถ้าปฏิบัติธรรมะเป็นที่สบายในเชิงปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำ ไม่ช้าก็จะสอนญาติโยมที่ไปวัด ได้ก็เป็นอันว่าสามารถสร้างธรรมะให้เป็นที่สบายในแง่ทั้งการศึกษา แก่ตัวเองและแก่ประชาชนแล้ว

2. การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน

เมื่อเข้าใจธรรมในภาคปริยัติและปฏิบัติแล้ว ก็จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องการเผยแผ่ธรรมะกันต่อการเทศน์อย่างนี้กว่าจบแล้วจะได้ประโยชน์แก่คนฟังเต็มที่ ดังนั้น ก่อนจะเลิกเทศน์ หรือก่อนจะเริ่มเทศน์ควรให้โยมนั่งสมาธิสักสิบห้านาทีก่อน แล้วโยมจะจำ ได้ อีกสิบปีก็ยังจำได้ แล้วถ้าเขาปฏิบัติเขาก็จะดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามสมควรแก่การปฏิบัติ อย่างนี้ถึงจะเป็นการเทศน์ที่ครบถ้วนทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ แล้วเขาก็จะไปปฏิบัติของเขาเองในวันหนึ่ง พระพุทธศาสนาก็จะเจริญวันเจริญคืนในเรื่องการเผยแผ่นี้ ยังมีข้อที่ควรระวังอยู่ด้วย คือ หลักของการเทศน์สอนนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งให้ตั้งจิตเมตตาสอน ให้ลุ่มลึกไปตามลำดับ แต่มีเรื่องที่ยากให้นำไปคิดอีก คือ เหตุที่จะทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการเทศน์สอน เช่น ถ้าในวัดเกิดมีพระบางรูป เวลาที่มีประชาชนมาฟังเทศน์หรือนั่งทำ ภาวนาด้วยเป็นจำนวนมากพระท่านรู้สึกกระปี้กระเปร่า ตั้งใจเทศน์ ตั้งใจนำ นั่งสมาธิเลยทีเดียวนั้น ต่อมาญาติโยมมาฟังเทศน์น้อย เสียงพระอาจารย์ชกก่อน แล้วถ้าวันนี้โยมมาฟังเหลือห้าคนเท่านั้น พาลไม่เทศน์ตั้งยกเลิกไปเลย อย่างนี้ผิดมารยาท หลวงพ่อวัดปากน้ำ (พระมงคลเทพมุนี) ท่านสอนให้จับแ่งคิดตลอด คนมามากก็ดี มาปานกลางก็ดี มาน้อยก็ดี ต้องตั้งใจเทศน์เสมอ พอฝึกตัวเองอย่างนี้ในการเทศน์สอนผลที่ตามมาก็คือ

2.1) ใจผู้เทศน์จะเบิกบานตลอดเวลาไม่ว่าคนจะมาฟังเทศน์มากหรือน้อย

2.2) ถึงเวลาผู้เทศน์ก็มานั่งประจำที่ โยมก็จะทยอยกันมาตาม

ลำดับ โยมก็จะเกิดความมั่นใจว่าแม้มาแค่สองคน ท่านก็จะเทศน์ให้ฟังมากขึ้นเป็นสิบยี่สิบ

ท่านก็เทศน์ให้ฟัง หรือถ้าไม่มีเลยท่านก็นั่งเป็นประธานอยู่บนศาลาโยมมาที่ไรก็ยอมเจอท่าน
รู้สึกอบอุนใจทุกที

3. เทคนิคการบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบาย

พระภิกษุวิริยคุณ (2544 ข : 10 - 11) ได้กล่าวถึงเทคนิคการบริหารวัด
ให้ธรรมะเป็นที่สบายไปปฏิบัติ ดังนี้

3.1) การนำหลักธรรมไปใช้ปกครองหมู่คณะ

หลาย ๆ วัดที่มีพระเปรียญสูง ๆ จำนวนมาก พระนักธรรม
ตรี โท เอก เป็นจำนวนมาก แล้วก็ช่วยกันเผยแผ่พระธรรมคำ สอนอย่างดี แต่ว่าพระในวัดไม่
ค่อยถูกกัน แสดงว่าการนำหลักธรรมที่ใช้ในการปกครองวัดนั้น ยังทำไม่เป็นความรู้นั้น มีอยู่แต่
ยังเอามาใช้ไม่ได้ ถ้านำมาใช้ได้พระในวัดต้องถูกกันทั้งวัด เมื่อพระสงฆ์มาอยู่รวมกันต้องช่วยกัน
สร้างความเจริญให้แก่วัด ถ้าวัดไหนมีความแตกแยกภายในวัด ก็แสดงว่าหลักธรรมที่ใช้ใน
การปกครองวัดนั้นใช้ไม่ได้ ความแตกแยกภายในวัดความจริงสาเหตุก็เรื่องไม่มากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงสั่งสอนไว้ว่า ที่ไหนอยู่เป็นสุข ที่นั่นต้องทักขุณีเสมอกัน และวินัยหรือศีลเสมอกัน ถ้าทักขุณี
ความเห็นไม่ลงรอยกัน เดียวก็แตกเป็นก๊กเป็นเหล่า ที่ได้มีการแตกคอกันก็แสดงว่า

ประเภทที่ 1 ความเข้าใจในธรรมไม่เท่ากันเลยแตกกัน
เพราะว่าไม่ได้ลงมือทำ ภavana แก่ด้วยการลงมือทำ ภavana แล้วจะหาย เพราะใจจะค่อย ๆ ละเอียดอ่อน
แล้วจะค่อย ๆ เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง แล้วก็จะทำให้ทักขุณีเสมอกันได้

ประเภทที่ 2 ศีลไม่เสมอกันเลยแตกกัน เพราะว่าที่ไหน
ก็ตามลองไม่ได้ฝึกเรื่องของมารยาท ถ้าเป็นพระก็เป็นเรื่องการฝึกเสขิวัตรมาอย่างเต็มที่ ถ้าไม่
ฝึกมารยาท เดียวก็แตกกัน เช่น ถ้าจะทำให้หมู่คณะแตกกันก็แค่กินข้าวไม่พร้อมกันเดี๋ยวก็แตกกัน
กวาดวัดไม่พร้อมกันเดี๋ยวก็แตกกัน ถ้าจะพูดให้ใกล้ตัวมากกว่านั้น ถ้าคนหนึ่งกินข้าวแล้วเสียด
เดี๋ยวตั้ง คนอื่นรู้สึกเหมือนกินข้าวกับหมู แค่นี้ก็แตกกันแล้ว

3.2) การหาแบบเรียนที่ดี

วงการสงฆ์มีหลักสูตรมีแบบเรียนอยู่แล้ว ที่เห็นอยู่ก็คือ
หนังสือนวโกวาท เป็นหนังสือที่รวบรวมหัวข้อธรรมเอาไว้ แต่ว่าไม่ได้ขยายความหัวข้อธรรม
เอาไว้ลึกซึ้ง เพราะฉะนั้นบางที่อ่านแล้วหลาย ๆ เรื่องก็ยังไม่เข้าใจ ต้องไปหาหนังสือมาอ่าน
ขยายความนั้น ก็ออกมาเพียงเล็กน้อย เพราะฉะนั้นการจะเอาธรรมะไปใช้ในแนวปฏิบัติในชีวิต
ประจำ วันจึงยังทำได้จำกัด แต่ก็ยังนับว่าโชคดีที่ ยังมีอยู่อีกเล่มหนึ่งที่อยากจะแนะนำ ไม่ว่าจะใคร
เป็นพระเก่า พระใหม่ สามเณร ที่สอบได้นักธรรมตรี โท เอก หรือเรียนบาลีมาก็ประโยชน์

แล้วก็ตาม รวมทั้งเด็กวัด อุบาสก อุบาสิกา ที่ร่ำเรียนเขียนอ่านจนจบปริญญาตรี โท เอก มาแล้ว ก็ตาม ช่วยหยิบหนังสือเล่มนี้มาอ่าน ชื่อหนังสือว่า “แนวสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมตรี” เป็นของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ ซึ่งเอาแนวโกวาทมาขยายความได้ละเอียด ถี่ถ้วนและเหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย อีกเล่มหนึ่งเป็นผลงานของ พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ เช่นกันชื่อว่า “คำ บรรยายพุทธ ศาสตร์ ฉบับฉลอง 25 พุทธศตวรรษ” และเป็นชุดที่อยู่ในหลวงโปรดพระราชทานสรรเสริญว่าดีมาก เพราะเหมาะกับทั้งพระภิกษุ สามเณร ประชาชน ใช้ได้ง่าย ๆ แบบชาวบ้าน อ่านเข้าใจง่าย

3.3) การเข้าใจพระธรรมในภาคปฏิบัติ

ธรรมะเป็นที่สบายในเชิงภาคปฏิบัติ นั้น ถ้าวัดไหนไม่มีการสอนประชาชน แต่สอนตัวเองถ้าอย่างนั้นก็ยังพอรอดตัวอยู่ เพราะตัวเองก็ได้ปฏิบัติแต่ถ้า วัดไหนสอนก็ไม่ได้สอน ถ้าอย่างนั้นก็พลาดไป เพราะจะไม่มีทางเลยที่จะทำความรู้ดิบ ๆ ใ้ เป็นความรู้สุก ๆ ใ้ เพราะฉะนั้นตัวเองก็แย่ ญาติโยมที่ถวายอาหารให้ฉันทุก ๆ วันก็จะไม่ได้อะไร แล้วเขาก็จะเบื่อกัน แล้วในที่สุดเขาก็จะไม่บารุงพระ ไม่บารุงวัดแล้วก็กลายเป็นว่า พระสงฆ์นั้นเองเป็นต้นเหตุให้วัดล้มละลายเป็นวัดร้างไป พระศาสนาต้องเสื่อมโทรม

สรุปได้ว่า การบริหารวัดให้ธรรมะเป็นที่สบาย เป็นการดำ เนินกิจกรรมให้วัดมีการเผยแผ่พระธรรมคำ สั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดำเนินการให้บุคคลในวัดมีความเข้าใจ ธรรมะทั้งในภาคปริยัติและปฏิบัติ เผยแผ่ธรรมะตามหลักพุทธวิธี หาแบบเรียนที่ดีมาใช้ในการเรียนการสอน และนำธรรมะไปใช้ปกครองหมู่คณะภายในวัด

5. ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิรูปเทศกับการกิจของวัด

จากการศึกษาเอกสาร ในเรื่องภารกิจของวัด 6 ประการ และปฏิรูปเทศ ผู้วิจัย จึงประมวล และสรุปความสัมพันธ์ระหว่างปฏิรูปเทศกับการกิจของวัดให้เห็นถึงความเชื่อมโยงความครอบคลุม และความเกี่ยวเนื่องกัน ดังต่อไปนี้ ปฏิรูปเทศ หมายถึง ถิ่นที่เหมาะสม หรือสถานที่ที่มีความเหมาะสม ถ้าเป็นวัด หมายถึง วัดที่มีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับวัด มีข้อธรรมะอยู่ 4 ประการ ได้แก่ อาวาสเป็นที่สบาย อาหารเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบาย และธรรมะเป็นที่สบายการปฏิบัติ ตามหลักปฏิรูปเทศนั้น มีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ กล่าวคือ เมื่อยังเล็กอยู่ คนที่ต้องการความก้าวหน้า ในชีวิตต้องเลือกอยู่ในสถานที่ ที่เหมาะสมเมื่อ โตแล้วต้องสามารถพัฒนาที่อยู่ให้เหมาะสม เป็นไปตามหลักปฏิรูปเทศ เมื่อกล่าวถึงวัดในขณะที่ยังเป็นเด็กเป็นสามเณร หรือเป็นพระภิกษุ ผู้บวชใหม่ มีความจำเป็นต้องศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ต้องเลือกอยู่ในวัดที่เป็นปฏิรูปเทศ เสียก่อน เมื่อเป็นพระเก่าหรือเป็นผู้บริหารวัด โดยเฉพาะผู้ที่ เป็นเจ้าอาวาส มีหน้าที่ต้องบริหาร วัดให้เป็นไปตามหลักปฏิรูปเทศ ทำวัดให้มีอาวาสเป็นที่สบาย อาหารเป็นที่สบาย บุคคลเป็นที่สบาย

และธรรมะเป็นที่สบายภารกิจของวัดนั้น หมายถึง งานของวัดหรือบทบาทที่วัดจะต้องกระทำ มีอยู่ด้วยกัน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านการปกครอง ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ. ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ. ศ.2535 มาตรา 15 โดยกำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมงานทั้ง 6 ด้านของ คณะสงฆ์นี้ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และปัจจุบันทาง คณะสงฆ์ได้ใช้งานทั้ง 6 ด้านนี้เป็น กรอบในการเสนอผลงานของพระสังฆาธิการเพื่อขอรับพระราชทานสมณศักดิ์ ซึ่งงานทั้ง 6 ด้านนี้เป็นบทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่ได้มีมาตั้งแต่อดีตในการมีส่วนร่วมและช่วยพัฒนา สังคม นอกจากนี้ยังสามารถแยกภารกิจของวัดที่กล่าวมานี้ได้เป็น 2 ประเภทคือ ภารกิจหลัก ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการปกครอง และภารกิจรอง ได้แก่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์หลักปฏิรูปเทศน์ เป็นหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนาที่สร้างความเหมาะสมให้เกิดขึ้นแก่วัด ทำให้วัดมีความเหมาะสม น่าเข้า น่าสนใจ มีความสงบร่มรื่น เพราะในปัจจุบันวัดขาดความเหมาะสม ไม่มีความน่าเข้า ขาดความ ร่มรื่น ขาดความน่าสนใจ มีความสกปรกและรกรุงรัง ขาดการเอาใจใส่ในการดูแลรักษาความ สะอาดทางตา คือ ความสะอาดด้านอาคารสถานที่ ความสะอาดทางด้านความประพฤติ คือ กิริยามารยาทของผู้อาศัยอยู่ในวัด และความสะอาดทางธรรม คือการอบรมสั่งสอนธรรมะแก่ บุคคลทั่วไป การนำหลักปฏิรูปเทศมาใช้ในการบริหารวัดนั้น จะทำให้วัดมีความเหมาะสมและ สะอาดทุกด้าน และครอบคลุมกับภารกิจของวัดตามที่ได้กำหนดเอาไว้ทุกประการ ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.1 ด้านอवासเป็นที่สบาย เป็นการบริหารวัดให้อาวาส ที่อยู่และอาคารสถานที่ ในวัดมีความเหมาะสม โดยมีหัวใจคือ สะอาด สงบ ร่มรื่น เป็นสัดส่วน และปลอดภัยมีวิธี ปฏิบัติ คือ การวางแผน การก่อสร้าง และการดูแลรักษา ครอบคลุมภารกิจของวัดด้านการสาธารณูป การที่เน้นการดูแลรักษา การก่อสร้างอาคารสถานที่

5.2 ด้านอาหารเป็นที่สบาย เป็นการบริหารวัดให้อาหารและทุนของวัด ตลอดจนถึง เอกถาของบุคลากรในวัดมีความเหมาะสม หัวใจของโรงครัว คือ ทันเวลา ปริมาณพอเพียง มีคุณค่าทางโภชนา สะอาดและอร่อย การระดมทุนพัฒนาวัดโดยอาศัยการปฏิบัติตนให้ดี และเทศน์สั่งสอนญาติโยม ของพระสงฆ์และการกระจายรายได้แก่บุคลากรในวัดใน ส่วนของเอกถาที่เหมาะสม ในด้านอาหารเป็นที่สบายนี้ไม่ครอบคลุม โดยตรงต่อภารกิจของวัด แต่มีผลทำให้การดำเนินภารกิจของวัดประสบความสำเร็จ เพราะเป็นกำลังใจแก่ผู้ทำงาน

และมีส่วนเกี่ยวข้องในภารกิจหลักของวัด เพราะมีอาหารเป็นที่สบาย ทั้งอาหารคือข้าวและ
เอกกลาก ทำให้ภารกิจของวัดเป็นไปด้วยความราบรื่น ทุนทรัพย์เพื่อพัฒนาวัดสำหรับวัดที่มี
มากยังนำไปช่วยพัฒนาสังคมในส่วนของการศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ อันเป็น
ภารกิจรองของวัดอีกด้วย

5.3 ด้านบุคคลเป็นที่สบาย เป็นการบริหารวัดให้มีบุคลากรที่มีคุณภาพ ตั้งแต่
การคัดเลือกบุคคลเข้ามาสู่วัด ที่ต้องใช้ข้อมูลก่อนหน้า เมตตาตามหลัง และพัฒนาบุคลากร
ของวัดด้วยการให้การศึกษาปริยัติและปฏิบัติ รวมไปถึงการอบรมมารยาทให้สมกับเป็นคนวัด
เมื่อทำได้เช่นนี้ วัดก็จะมีบุคคลเป็นที่สบาย บุคลากรของวัดเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารวัด
ด้านอวาสาเป็นที่สบายนี้ครอบคลุม โดยตรงกับภารกิจของวัดด้านการปกครอง และแฝงด้วย
ภารกิจอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะต้องอาศัยบุคลากรในวัดเป็นผู้ปฏิบัติ ทั้งภารกิจหลักและภารกิจรอง

5.4 ด้านธรรมะเป็นที่สบาย เป็นการบริหารวัดให้มีความเหมาะสมในด้านการศึกษา
เล่าเรียน การเผยแผ่ธรรมะ รวมไปถึงการนำ ธรรมะไปปกครองหมู่คณะหรือใช้ธรรมะในการบริหาร
วัด ในด้านธรรมะ เป็นที่สบายนี้ครอบคลุมภารกิจของวัดในด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา
สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และสนับสนุนด้านการปกครองด้วย

สรุปได้ว่าถ้าวัดดำเนินการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศทั้ง 4 ประการนี้แล้วสามารถ
ครอบคลุมภารกิจของวัดทั้ง 6 ประการตามที่คณะสงฆ์กำหนดขึ้น และการบริหารวัดตามหลัก
ปฏิรูปเทศ เป็นการประยุกต์เอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารวัด ซึ่งวัด
แต่ละวัดสามารถปฏิบัติได้โดยตรงตามความพร้อมและศักยภาพของแต่ละวัด ต่างจากภารกิจ
ของวัด 6 ประการ ที่บางด้านเป็นการรับนโยบายมาจากเบื้องบน โดยเฉพาะงานด้านการเผยแผ่
ทำให้งานเหล่านี้ ไม่ประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติ ในขณะเดียวกันได้มีบางวัดนำเอาหลัก
ปฏิรูปเทศไปเป็นแนวทางในการบริหารวัด ทำให้วัดประสบความสำเร็จในการพัฒนาและครอบคลุม
ภารกิจของวัดทั้ง 6 ประการอย่างครบถ้วน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปเทศของเจ้าอาวาสในจังหวัด
หนองคาย ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งในส่วนของการบริหารวัด รูปแบบการบริหาร
วัดที่เหมาะสมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน, 2553) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของเจ้าอาวาส
ต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอคอนสาร จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัย พบว่า

ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในเขตอำเภอคอนสาร จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.97 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ย คือ ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร 4.07 ด้านศาสนพิธี / กิจกรรม 4.04 ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่ 3.80

ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอคอนสาร จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ อาชีพ ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอคอนสาร จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน คือ 1) ด้านศาสนพิธี / กิจกรรม ได้แก่ ควรปรับปรุงรูปแบบการประกอบศาสนพิธี และส่งเสริมประชาชน ให้เข้าร่วมในกิจกรรมทางพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 2) ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร ได้แก่ ควรคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวช และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน 3) ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่ ได้แก่ ควรบูรณะและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงาม สงบร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ

ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติในการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน คือ 1) ควรมีการปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น 2) ควรคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวชเรียนให้รอบคอบกว่านี้ และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนอย่างเป็นประจำ 3) ควรมีการบูรณะและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงาม 4) ควรส่งเสริมและชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และพัฒนาวัดให้ดูสะอาด 5) ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ และนำตัวอย่างไปใช้กับชุมชน

พระครูปทุมเขตวิกรม (2555) ได้ศึกษาเรื่องประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างใน อำเภอลาดหลุมแก้วจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และประชาชน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างใน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ผลการหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างใน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ไม่มีความสัมพันธ์กันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารงานของวัดพัฒนาตัวอย่างใน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ทั้งพระสงฆ์และประชาชน สามารถสรุปได้ดังนี้ พระสังฆาธิการส่วนมากไม่มีการวางกฎระเบียบที่แน่นอนสำหรับการปฏิบัติของผู้ที่อยู่ในปกครอง พระสังฆาธิการ ไม่มีมาตรการรองรับความผิดในเรื่องบทธงโทษ ขาดการวางแผนในเรื่องแผนปฏิบัติงานประจำปีขาดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในเรื่องตัวบุคลากรผู้สอน ผู้ถ่ายทอดความรู้ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการสอนธรรมและบาลียังใช้หลักการสอนแบบเดิม ๆ ยังขาดการสร้างแรงจูงใจ สำหรับทั้งผู้ที่เรียนและผู้ที่สอบได้เปรียญธรรม และขาดเงินงบประมาณสนับสนุนการเรียนในการศึกษาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พระครูพิศาลถิรธรรม (2553) ได้ศึกษาเรื่องประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีการบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครองการดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมายในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัด

ของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัด
 อย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงาน
 ระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัด
 เนือง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด ส่งเสริมให้
 เจ้าอาวาส เปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอา เทคโนโลยี
 สมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน

พระครูปลัดวันชาติ ยอดดำเนิน (2553) ได้ศึกษาเรื่องความพึงพอใจของประชาชน
 ต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม
 ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 76.52 มีอายุ 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 53.03 มีระดับการศึกษา
 ปวส. / ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 50.00 มีอาชีพรับราชการ / รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 28.03
 ประชาชนมีความพึงพอใจ ต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่
 ในระดับมาก

เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเปรียบเทียบ
 ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ ตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า
 ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ที่แตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการให้บริการ
 ของวัดนครสวรรค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ ควรมีการพัฒนาด้านการบริการอย่างมีประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้น
 ควรส่งเสริมการให้มีการบริการที่จะสามารถนำมาซึ่งความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการ ให้เกิดความ
 ประทับใจ ในการรับบริการทุกครั้งกับผู้รับบริการและผู้ให้มี สิ่งที่สำคัญก็คือ ควรยึดหลัก
 สังคหวัตถุ 4 ในการให้บริการควรสงเคราะห์ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันและ
 ไม่เลือกปฏิบัติ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ ของวัดนครสวรรค์ควรคำนึงถึงหลักธรรม หลักสังคหวัตถุ 4
 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้การบริการแก่ประชาชน

พระเทพรัตนสุธี (2553) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้าน
 การปกครองของจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมา ตั้งแต่
 สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครอง
 คณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหาร
 กิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎ
 มหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 ข้อที่ 5 ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นฐะหน้าที่

เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ฝ่าย คือ 1) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) การสาธารณูปการ และ 6) การสาธารณสงเคราะห์การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของ จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจ พระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการปกครองแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างสุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01158

พระณปวร โทวาท (2553) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานีอนามัยในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานีอนามัยในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ผลการเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานีอนามัยในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยที่เกี่ยวกับการใช้บริการ พบว่า ประชาชนมีทัศนคติแตกต่างกันตามเพศและรายได้เฉลี่ยต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งยอมรับสมมติฐาน ส่วนประชาชนที่มีอายุสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์การใช้บริการระยะเวลาที่เจ็บป่วย สิทธิการรักษาพยาบาล และการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสาธารณสุขต่างกัน มีทัศนคติต่อการบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานีอนามัยในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

พระชนดล นาคพิพัฒน์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหาร

กิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง

ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของ พระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครอง พระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติ ตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่ พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณร ดำเนินกิจกรรม บางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ

พระมหาปริวัฒน์ กุลนิวัต (2552) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ในด้านหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลัก ธรรมาภิบาล จำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สายสามัญ วุฒิทางการศึกษา แขนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรม พบว่า พระภิกษุที่มีอายุและวุฒิการศึกษา สามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกัน อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนพระภิกษุที่มี สถานภาพ พรรษา วุฒิทางการศึกษาแผนก ธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัด ตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน

พระฉัฐพล ปราบพินาศ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้ พรหมวิหาร 4 ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัด โดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ตามความคิดเห็น ของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลมีความ คิดเห็นแตกต่างกัน ตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบาลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิการศึกษา วุฒิการศึกษา

นักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงาน วัดตามหลักพรหมวิหาร 4 ของพระสงฆ์ ในวัดเขตนบุรี ไม่แตกต่างกัน

พระมหามณเฑียร ชัยเกลี้ยง (2552) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา และด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา พบว่า พระสังฆาธิการ ที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิต่างกัน วุฒิต่างการศึกษาสายสามัญ วุฒิต่างการศึกษาทางธรรม และวุฒิต่างการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน

พระเสถียร ประทุมวงศ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในการบริหารวัดในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านความเป็นผู้นำ ด้านบุคลิกภาพด้านความรู้ความสามารถ และด้านวิสัยทัศน์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาส ในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักคุณธรรม ด้านความโปร่งใส ด้านหลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และด้านหลักความคุ้มค่า พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล พบว่า โดยรวม ภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล ของเจ้าอาวาสในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01132

พระมหาอนันต์ นรมาตร์ (2552) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเขตจังหวัดชุมพร กับการประยุกต์ใช้หลักกติกุอธิปไตยธรรม ๗ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร โดยส่วนมากแล้วได้นำหลักกติกุอธิปไตยธรรม ๗ ไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร ได้ดำเนินการประชุมพระภิกษุสามเณรในพื้นที่เขตปกครองเป็นประจำ และยังมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์

กับผู้นำชุมชน พร้อมกันนี้ยังมีการประเมินผล ให้ความสำคัญกับการประชุม โดยสละเวลามาเข้าร่วมประชุม มีการวางกฎระเบียบให้แก่คณะสงฆ์ด้วยการรณรงค์ให้วัดเป็นสถานที่ปลอดบุหรี่ มีการยกย่อง พระมหาเถระผู้ทำคุณงามความดีและเชิดชูให้เป็นเกียรติประวัติ ทำความเข้าใจในการบริหารงานตามจารีตพระพุทธศาสนา มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยให้ความรู้ถึงประโยชน์ของธรรมชาติ ทั้งนี้ยังส่งเสริมการปรับภูมิทัศน์ภายในอาวาสในเขตปกครองให้เป็นลานธรรม เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านธรรมะ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจหลักธรรม และส่งผลให้เกิดทัศนคติใหม่ ๆ ในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาการเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักกติกุอบริหานิยธรรม 7 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่าตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิกการศึกษาทางธรรม วุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรมและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการนั้น มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนอายุ พรรษา วุฒิกการศึกษาสามัญ ไม่พบความแตกต่าง พระครูสังฆรักษ์กฤษณ์ภูติภณ สุเมโธ (2551) ได้ศึกษาเรื่องประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.45 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 และ 3.54 ตามลำดับ ส่วนด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วน ไม่มีการประชุม ปรีกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณรภายในวัด เนือง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัดส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน

พระครูวิชานกิจโกศล (โสภณ สารโท. 2554) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของ พระสังฆาธิการ ในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีทั้ง 2 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ในด้านการจัดการปกครองภายในวัด และการจัดกิจกรรม เพื่อชุมชนอยู่ในระดับมาก

บทบาทของพระสังฆาธิการ ในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษา เปรียบชวกรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

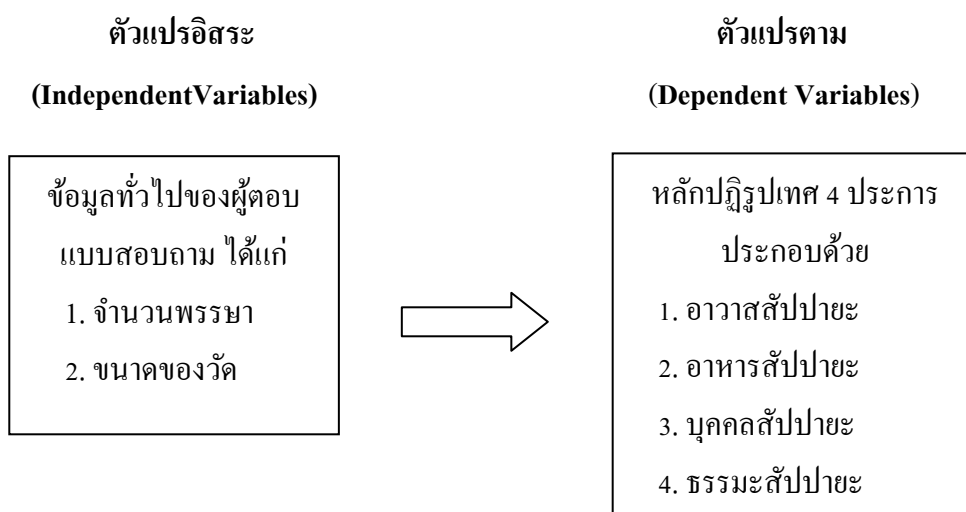
ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสังฆาธิการ ในการบริหารงานวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี คือ เจ้าอาวาสรุ่นใหม่ยังขาดประสบการณ์ในการพัฒนาวัดและขาดบุคลากร ที่มีความสามารถในการพัฒนาวัด ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รองรับการทำงาน อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น พระสังฆาธิการของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอ และส่งเสริมปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม ประกอบกับควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน และมีหน่วยงานที่รองรับอย่างเป็นรูปธรรม โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพตลอดจนมีความประพฤติดีงามด้วยศีลาจารวัตร ตามหลักพระธรรมวินัย มีความอดทน เสียสละทุ่มเทอย่างจริงจัง เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า การบริหารวัดเพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าบรรลุภารกิจของวัดนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองควบคุมดูแลในการทำให้วัดสามารถปฏิบัติตามภารกิจได้อย่างครบถ้วน ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ด้วย ดังนั้นเจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล มีความรู้

ความสามารถที่เหมาะสมกับตำแหน่ง สามารถนำพาวัดไปสู่ความสำเร็จได้ เพราะสังคมโลก ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การบริหารและการจัดการวัดจึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และเจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทที่เหมาะสมครบถ้วน ทั้งบทบาทต่อตนเองในการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ บทบาทต่อคณะสงฆ์ และวัดในการอบรม ปกครอง ดูแลพระภิกษุ สามเณรในสังกัด ดูแลและพัฒนาวัดในงาน ด้านต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาหลักปฏิรูปประเทศดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะพบว่า การปฏิบัติตามหลักปฏิรูปประเทศสามารถครอบคลุมภารกิจ 6 ด้านของภารกิจวัดได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้เอกสารและงานวิจัย ที่กล่าวมาแล้วเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ในเรื่องพฤติกรรมการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปประเทศของเจ้าอาวาสในจังหวัดหนองคาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารวัดตามหลักปฏิรูปประเทศของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากแนวคิดหลักการบริหารวัดตามหลักปฏิรูปประเทศ 4 ตามแนวคิดของพระภิกษุอาวาสวิริยคุณ (พระธรรมเทศนาพระภิกษุอาวาสวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชิว) . 2544 : 8 - 9) อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการบริหารวัดให้เหมาะสมแก่การสร้างและอบรมพุทธบริษัท ให้เป็นคนดีของสังคม ประกอบไปด้วย โดยการนำเอาหลักปฏิรูปประเทศ 4 ประการ ประกอบด้วย อาวาสสี่ปายะ อาหารสี่ปายะ บุคคลสี่ปายะ และธรรมะสี่ปายะ จึงนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย